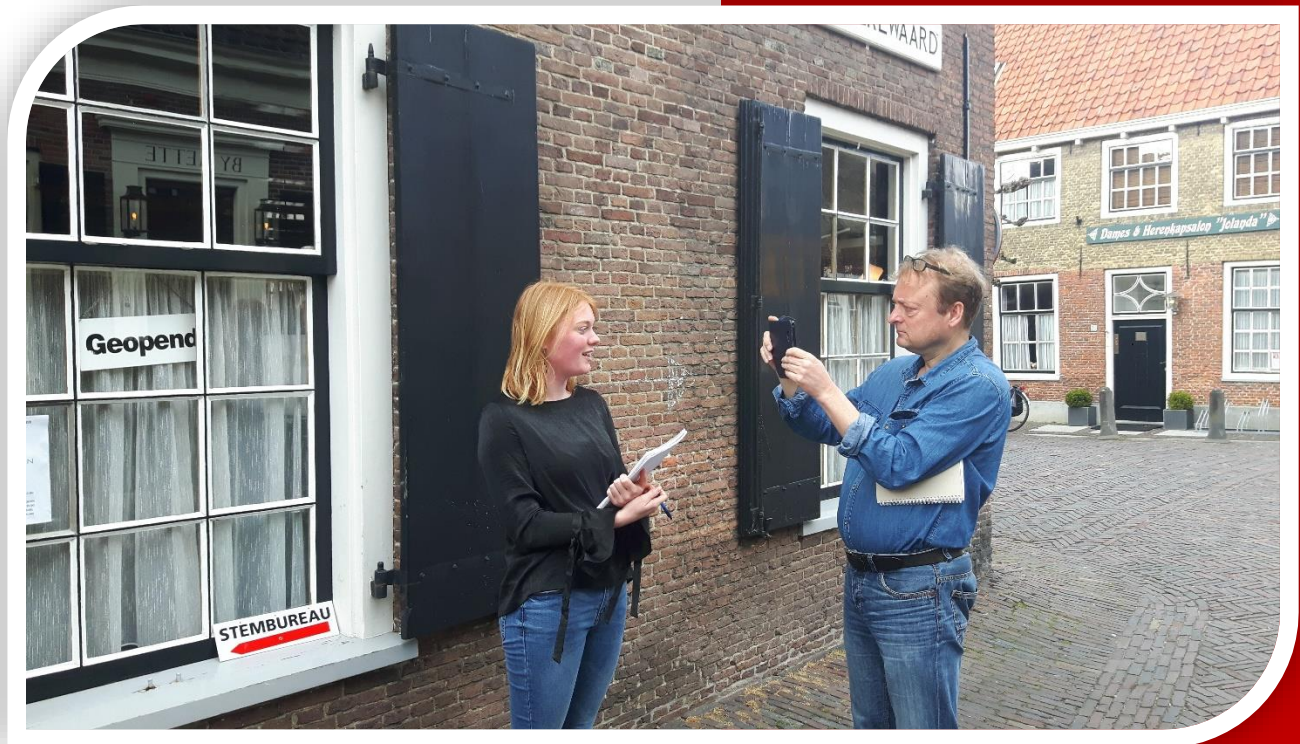

2018

ONBEZORGD STEMMEN

SOCIAAL JURIDISCHE DIENSTVERLENING

Naam: Mirella Heins
Student: 404611

Datum: 31 mei 2018
Plaats: Deventer

SCRIPTIE

TITEL AFSTUDEEROPDRACHT: ‘ONBEZORG STEMME

Onderzoek naar de toegankelijkheid van stemlokalen in de gemeente Montfoort tijdens de gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018 voor mensen met een beperking

Persoonlijke gegevens

Studente

Mirella Heins

404611

06-34382136

mirella.heins@live.nl

School

Saxion Hogescholen

Bestuur, Recht & Ruimte

Sociaal Juridische Dienstverlening

Algemene gegevens

Opdrachtgever

Art.1 Midden Nederland

Kaap Hoorndreef 42

3563 AV Utrecht

030 – 232 86 66

Praktijkcoach

Michel Aben

Senior consultant discriminatiezaken

m.aben@art1mn.nl

Schoolcoach

Robert Veldman

Beoordelaars

Eerste lezer: R. Veldman

Tweede lezer: C. de Heer

I Inhoudsopgave

V	Voorwoord	4
S	Samenvatting	5
1	Inleiding	6
1.1	Achtergrond onderzoek	6
1.2	Doel	6
1.3	Probleemstelling	6
1.4	Centrale onderzoeksvraag	7
1.5	Leeswijzer	7
2	Methode van onderzoek	8
2.1	Inleiding	8
2.2	Onderzoeksmethoden	8
2.3	Onderzoekspopulatie	10
2.4	Betrouwbaarheid, validiteit en bruikbaarheid	10
2.5	Meetinstrument voor toegankelijkheid	12
2.6	Verantwoording	12
3	Juridische gevolgen amendement 33 990	14
3.1	Inleiding	14
3.2	Gevolgen in Nederland	14
4	Resultaten observatie stemlokalen	16
4.1	Inleiding	16
4.2	Meest relevante bevindingen	16
4.3	Verbeterpunten	18
5	Resultaten interviews stembureaumedewerkers	19
5.1	Inleiding	19
5.2	Meest relevante bevindingen	19
6	Conclusie en aanbevelingen	23
6.1	Conclusie	23
6.2	Aanbevelingen	26
L	Literatuurlijst	27

B Bijlagen	29
Bijlage A Overzicht stemlokalen gemeente Montfoort	29
Bijlage B Vragenlijst stembureaumedewerkers	29
Bijlage C Topics interviews	30
Bijlage D Respondentenlijst	31
Bijlage E Uitwerkingen observatie	32
Bijlage F Transcripten interviews	46
Bijlage G Checklist toegankelijkheid stemlokalen	70
Bijlage H Toegankelijkheidscriteria stemlokalen	71

V Voorwoord

Voor u ligt mijn scriptie ‘Onbezorgd stemmen’ als afstudeeropdracht voor de studie Sociaal Juridische Dienstverlening. In opdracht van Art.1 Midden Nederland (Art.1 MN) is dit rapport geschreven over de toegankelijkheid van stemlokalen voor mensen met een (lichamelijke en visuele) beperking. Het was voor mij de eerste keer dat ik bezig was met dit onderwerp en dit heeft voor een leerzame periode tijdens mijn studie gezorgd. In mijn reflectie leest u hier meer over.

Toegankelijkheid lijkt een eenvoudig begrip, maar het kent vele criteria als het gaat om de beoordeling van stemlokalen. Iedereen heeft een eigen beeld van toegankelijkheid. Om die reden is in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en in samenspraak met gezamenlijke gehandicaptenorganisaties de *‘checklist toegankelijkheid stemlokalen’* opgesteld. In dit onderzoek is gekozen om een feitelijke observatie te combineren met interviews met stembureaumedewerkers. Zo is tijdens de observatie oog voor de huidige situatie en worden de locaties aan de toegankelijkheidscriteria getoetst terwijl met de interviews achtergrondinformatie vergaard kan worden en achterhaald kan worden op welke manier de stembureaumedewerkers zijn geïnstrueerd.

Het onderzoek kon niet worden verricht zonder de medewerking van de gemeente Montfoort. In het bijzonder wil ik Henny Snel bedanken, van klantcontact van de gemeente Montfoort, die de mogelijkheid heeft geboden om op de dag van de verkiezingen, 21 maart 2018, de observatie te doen. Verslaggever Hans-Paul Andriessen maakte die dag extra speciaal door een korte rapportage voor het Algemeen Dagblad te maken over mijn onderzoek. Dit gebeurde voor café Het Wapen van Linschoten [videobestand]. Het schrijfproces van mijn scriptie kende ups en downs, maar ik heb er vooral met groeiende belangstelling aan gewerkt. Mijn dank gaat uit naar mijn schoolcoach en tevens beoordelaar Robert Veldman voor zijn kritische blik en feedback, die mij steeds heeft geholpen om mijn scriptie te verbeteren. Tot slot wil ik mijn opdrachtgever Art.1 MN en praktijkcoach Michel Aben bedanken voor het vertrouwen en de vrijheid die ze mij hebben gegeven.

Nu rest mij niets meer dan u veel leesplezier toe te wensen!

Mirella Heins
IJsselstein, juni 2018

S Samenvatting

In dit onderzoek staat de (fysieke) toegankelijkheid van stemlokalen in de gemeente Montfoort voor mensen met een lichamelijke beperking centraal. Visueel beperkten vallen ook onder deze doelgroep. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Art.1 MN, een organisatie voor discriminatiezaken en gelijke behandeling. Naar aanleiding van het onderzoeksrapport van NIVEL en het Trimbos-instituut, geschreven in opdracht van het College voor de Rechten van de Mens, bleek het stemproces veel obstakels te kennen op verschillende gebieden. Denk hierbij aan de voorbereidingen, bereikbaarheid en betreedbaarheid van het stemlokaal, de bruikbaarheid van het stemhokje en de kennis van stembureau medewerkers. Kiezers met een verstandelijke en visuele beperking hadden hier de meeste moeite mee. Volledige toegankelijkheid is voor nu een te hoog gegrepen doel maar moet in de toekomst de norm worden. Dit geeft aanleiding om de (on)toegankelijkheid nogmaals onder de loep te nemen.

De centrale onderzoeksvraag luidt:

‘In hoeverre zijn de stembureaus in de gemeente Montfoort tijdens de gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018 toegankelijk voor mensen met een (lichamelijke en visuele) beperking en op welke manier kan deze toegankelijkheid gewaarborgd worden voor toekomstige verkiezingen?’

Om antwoord te vinden op de centrale onderzoeksvraag is op de dag van de gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018 een observatie gehouden bij alle zeven stemlokalen in de gemeente Montfoort. De checklist toegankelijkheid stemlokalen (bijlage G) werd die dag gebruikt als handvat. Enkele weken later zijn interviews afgenomen met stembureauleden om de kennis en kundigheid op het gebied van assistentieverlening in en rondom het stemhokje te peilen.

Het zelfstandig kunnen uitbrengen van een stem is van groot belang en wordt in de Nederlandse wetgeving ook benadrukt (art. J15 Kieswet). Toch kan niet iedereen zich zelfstandig redden en is assistentie noodzakelijk. Voor een beperkte groep mensen is om die reden een uitzondering gemaakt in de wetgeving. Artikel J28 Kieswet bepaalt dat een kiezer wegens lichamelijke gesteldheid zich mag laten bijstaan. Concreet houdt dit in dat een begeleider mee het stemhokje in mag. Deze regel is bij veel (ruim 50%) stembureauleden in de gemeente Montfoort niet bekend of ze beweren juist het tegenovergestelde. Zij benadrukken de zelfstandigheid van de kiezer en zij stellen dat het verboden is om met twee personen het stemhokje in te gaan.

Uit het onderzoek is gebleken dat de fysieke toegankelijkheid aandacht krijgt maar dat verbeteringen mogelijk zijn. Zo zijn niet alle locaties geschikt voor rolstoelen/scootmobielen of rollators. Ook missen sommige locaties relevante hulpmiddelen zoals een leesloep of extra leeslamp en is de doorgang naar het stemlokaal in veel gevallen niet obstakelvrij. Ook gehandicaptenparkeergelegenheid ontbreekt binnen een staal van 50 meter van sommige stemlokalen. Tot slot worden aanbevelingen gedaan om de toegankelijkheid te waarborgen bij toekomstige verkiezingen. Het doel daarvan is het creëren van een inclusieve samenleving waarin toegankelijkheid niet meer als uitzondering wordt gezien.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond onderzoek

Medio 2014 heeft de regering een wetsvoorstel ingediend dat voorziet in de uitvoering van het VN-gehandicaptenverdrag. Het wetsvoorstel (33 990) gaat onder meer over de toegankelijkheid van stemlokalen. De huidige Kieswet bepaalt dat ‘ten minste 25%’ van de in de gemeente aangewezen stemlokalen zodanig gelegen moeten zijn en zo ingericht dienen te zijn dat kiezers met een lichamelijke beperkingen zoveel mogelijk hun stem zelfstandig kunnen uitbrengen (art. J4 Kieswet). Het wetsvoorstel beoogde dit te wijzigen in ‘zoveel mogelijk’, maar ten minste 25%. De Tweede Kamer heeft om die reden ingestemd met de bekrachtiging van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, dat sinds 14 juli 2016 van kracht is in Nederland. Er is een amendement aanvaard dat beoogt om alle stemlokalen voor alle kiezers toegankelijk te maken. Het streven naar 100% toegankelijkheid is een doel dat helaas nog niet is behaald.

Uit eerder onderzoek van NIVEL en het Trimbos-instituut (2017) is namelijk gebleken dat het stemmen niet optimaal toegankelijk is voor mensen met een verstandelijke en visuele beperking. Ze ondervonden problemen op het gebied van voorbereiding, lezen of beluisteren van informatie, betreedbaarheid van stemlokalen en bruikbaarheid van de stembokjes. Volledige toegankelijkheid is voor nu te hoog gegrepen, maar zou op den duur wel de norm moeten zijn. Dit is aanleiding om de (on)toegankelijkheid tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in de gemeente Montfoort op 21 maart 2018 nogmaals onder de loep te nemen.

1.2 Doel

De doelstelling voor volledige toegankelijkheid van stemlokalen is een maatschappelijk streven geworden door het aangenomen amendement in de Tweede Kamer. Door de toegankelijkheid beter in kaart te brengen, wordt de omvang van het probleem zichtbaar en kan worden gekeken naar aanknopingspunten voor verbetering. Onder toegankelijkheid wordt ook de hulp in het stembokje verstaan voor mensen die hulp behoeven vanwege hun lichamelijke gesteldheid. De kennis en kundigheid van de stembureau medewerkers wordt hierbij onder de loep genomen.

Het einddoel is het doen van aanbevelingen ten aanzien van de (fysieke) toegankelijkheid van stemlokalen in de gemeente Montfoort. In de hoop dat de voorgedragen aanbevelingen uit dit onderzoek worden ingezet bij toekomstige verkiezingen in Montfoort. Art.1 MN zal de onderzoeksresultaten ook inzetten voor advisering richting andere gemeenten in Nederland.

1.3 Probleemstelling

De opdrachtgever Art.1 MN heeft geen inzicht in de mate van toegankelijkheid bij stembureaus in de gemeente Montfoort. Op basis van eerder onderzoek (NIVEL en het Trimbos-instituut, 20117) is bekend dat er verbeteringen mogelijk zijn omtrent de toegankelijkheid van locaties en omtrent de kennis onder stembureau medewerkers. Er zijn echter geen eerdere meldingen van discriminatie bekend bij Art.1 MN als het gaat om de ontoegankelijkheid voor mensen met een (lichamelijke en visuele) beperking met betrekking tot het stemmen in Montfoort.

1.4 Centrale onderzoeksvraag

‘In hoeverre zijn de stembureaus in de gemeente Montfoort tijdens de gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018 toegankelijk voor mensen met een (lichamelijke en visuele) beperking en op welke manier kan deze toegankelijkheid gewaarborgd worden voor toekomstige verkiezingen?’

De centrale onderzoeksvraag kan worden beantwoord aan de hand van volgende deelvragen:

1. Wat zijn de juridische gevolgen van het door de Tweede Kamer aangenomen amendement 33 990 inzake de rechten van personen met een handicap?
2. In welke mate is sprake van toegankelijk ingerichte stemlokalen in de gemeente Montfoort op basis van de ‘checklist toegankelijkheid stemlokalen’ tijdens de gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018?
3. Op welke wijze zijn de stembureau medewerkers in de gemeente Montfoort geïnstrueerd over het verloop van de verkiezingsdag?
4. In hoeverre beschikken stembureau medewerkers in de gemeente Montfoort over de juiste kennis en kundigheid van de wet- en regelgeving omtrent de assistentieverlening in de stemhokjes voor mensen met een lichamelijke en visuele beperking?

1.5 Leeswijzer

In het onderzoek zal achtereenvolgens worden ingegaan op de volgende onderwerpen:

- Methode van onderzoek (hoofdstuk 2).
- Juridische gevolgen amendement 33 990 (hoofdstuk 3).
- Resultaten observatie stemlokalen (hoofdstuk 4).
- Resultaten interviews stembureau medewerkers (hoofdstuk 5).
- Conclusies en aanbevelingen (hoofdstuk 6).

2 Methode van onderzoek

2.1 Inleiding

Om een antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen wordt kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Bij kwalitatief onderzoek, ook wel holistisch onderzoek genoemd, draait het niet alleen om het verzamelen van cijfermatige gegevens, maar ook om een onderzoek naar een vraag die in de praktijk speelt (Verhoeven, 2010).

2.2 Onderzoeksmethoden

Hieronder wordt ingegaan op de gehanteerde onderzoeksmethoden voor dit onderzoek.

Literatuuronderzoek

Middels literatuuronderzoek wordt gezocht naar de gevolgen van het aangenomen amendement (33 990) door de Tweede Kamer inzake de rechten van personen met een handicap. Het amendement beoogt om alle stemlokalen toegankelijk te maken voor kiezers. Er wordt onder andere gekeken naar de huidige wetgeving, het wetsvoorstel en jurisprudentie (indien aanwezig). Bronnen van de overheid, kamerstukken en de wet zullen gebruikt worden om antwoord te geven op de onderzoeksvragen. Ook wordt gezocht naar vakliteratuur. Hiervoor zal de Saxion bibliotheek, Kluwer Navigator en de hbo-kennisbank worden geraadpleegd. In de hbo-kennisbank worden scripties en andere relevante stukken geplaatst die zijn beoordeeld met een zeven of hoger. Hieruit kan geconcludeerd worden dat deze informatie correct en betrouwbaar is.

Bij beantwoording van de volgende deelvragen wordt gebruik gemaakt van literatuurstudie:

- Wat zijn de juridische gevolgen van het door de Tweede Kamer aangenomen amendement (33 990) inzake de rechten van personen met een handicap?
- Op welke wijze zijn de stembureau medewerkers in de gemeente Montfoort geïnstrueerd over het verloop van de verkiezingsdag?
- In hoeverre beschikken de stembureau medewerkers in de gemeente Montfoort over de juiste kennis en kundigheid van de wet- en regelgeving omtrent de assistentieverlening in de stemhokjes voor mensen met een lichamelijke en visuele beperking?

Observatie

Op de dag van de gemeenteraadsverkiezingen (21 maart 2018) wordt de praktijk getoetst aan de 'checklist toegankelijkheid stemlokalen' (zie bijlage G). Observatie is een objectieve waarneming van een gebeurtenis. Er wordt op die dag gekeken in welke mate sprake is van toegankelijk ingerichte stemlokalen. De mate waarin een bepaald aspect van toepassing is, geeft aan dat dit kan verschillen, oftewel variabel is. De eenheden (zie 3.1 conceptueel kader in plan van aanpak) worden getoetst door aan te geven: voldoet/-voldoet niet of niet van toepassing (n.v.t.). Zie de checklist.

Bij de beantwoording van de volgende onderzoeksvraag wordt gebruik gemaakt van observatie:

- In welke mate is sprake van toegankelijk ingerichte stemlokalen in de gemeente Montfoort op basis van de 'checklist toegankelijkheid stemlokalen' tijdens de gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018?

Interviews

Stembureau medewerkers van de gemeente Montfoort en Henny Snel, contactpersoon van de gemeente Montfoort, worden na de observatie telefonisch benaderd met vragen over het verloop van de verkiezingsdag. De kennis en kundigheid van de medewerkers staat hierbij centraal.

❖ Stembureau medewerkers

Alle medewerkers van het stembureau hebben hun contactgegevens achtergelaten op één na. Er wordt gebruik gemaakt van een gestructureerd (half) open interview. Dit houdt in dat alle vragen van tevoren zijn verwoord en gerangschikt (Verhoeven, 2010). De vragen worden in een vaste volgorde en dezelfde bewoording aan alle ondervraagden voorgelegd. De ondervraagde is vrij in het formuleren van zijn of haar antwoorden en wordt daarin niet gestuurd (Migchelbrink, 2016). Dit kun je zien aan de formulering van de interviewvragen (zie bijlage B).

Bij de beantwoording van de volgende onderzoeksvraag wordt gebruik gemaakt van een gestructureerd interview:

- In hoeverre beschikken de stembureau medewerkers in de gemeente Montfoort over de juiste kennis en kundigheid van de wet- en regelgeving omtrent de assistentieverlening in de stembokjes voor mensen met een lichamelijke en visuele beperking?

❖ Henny Snel

Voor het interview met de heer Snel zal wordt een andere interview methode gebruikt, namelijk het half gestructureerde interview. Ook wel een open interview genoemd. De onderwerpen worden vooraf voorbereid aan de hand van een topiclijst, maar de exacte vragen en antwoorden liggen niet vast. Het centrale onderwerp is de instructie van stembureau medewerkers op de verkiezingsdag. Het is bij dit soort interviews gebruikelijk dat het interview wordt gestart met enkele gestructureerde vragen over persoonsgegevens.

Bij de beantwoording van de volgende onderzoeksvraag wordt gebruik gemaakt van een half gestructureerd interview:

- Op welke wijze zijn de stembureau medewerkers in de gemeente Montfoort geïnstrueerd over het verloop van de verkiezingsdag?

Voorafgaand aan de interviews wordt de geïnterviewde om toestemming gevraagd om het interview op te nemen (Van Schaaijk, 2011). Telefoongesprekken opnemen kan via een app genaamd: 'Call recorder'. Wanneer de interviews zijn afgenomen zullen deze zo snel mogelijk worden verwerkt en geanalyseerd. Op deze manier wordt beoogd de betrouwbaarheid te waarborgen. Daarbij kan uiteraard gebruik worden gemaakt van de opgenomen telefoongesprekken. Van ieder interview wordt een transcript geschreven. Tijdens het labelen van de uitgeschreven interviews wordt overbodige tekst weggestreept. Zo blijft de informatie die nuttig is voor het onderzoek leesbaar en deze zal vervolgens worden gecodeerd. Dit zal geschieden aan de hand van een topiclijst (zie bijlage C).

2.3 Onderzoekspopulatie

Alle ‘eenheden’ (personen, zaken et cetera) waarover in het onderzoek uitspraken worden gedaan vormen de populatie, aldus Verhoeven (2010). Het onderzoek richt zich volledig op de gemeente Montfoort en omvat hierdoor de gehele populatie. De gemeente Montfoort bestaat uit de stad Montfoort en het dorp Linschoten. Met in totaal 13.783 inwoners valt de gemeente onder de noemer: ‘kleine gemeente’. Volgens Nijmeijer (2000) zijn dit gemeenten met minder dan 50.000 inwoners. Kleine gemeenten in Nederland vertegenwoordigen de grootste groep, namelijk 479 gemeenten (CBS, 2000). De gemeente Montfoort is om die reden voldoende representatief als onderzoekspopulatie.

De onderzoekspopulatie treft de zeven stembureaus in de gemeente Montfoort en alle stembureau-medewerkers in dezelfde gemeente. Ook de heer Snel maakt deel uit van de onderzoekspopulatie. Een overzicht van alle stembureaus in deze gemeente is te vinden in de bijlage A. Ervan uitgaande dat per stembureau minimaal drie medewerkers (waaronder één voorzitter) aanwezig zijn, bestaat de populatie uit eenentwintig personen. Ter verduidelijking betekent dit vijftien stembureau-medewerkers in Montfoort en zes stembureau-medewerkers in Linschoten.

Onderzoekspopulatie in het kort:

- Zeven stembureaus;
- Eenentwintig stembureau-medewerkers;
- Eén contactpersoon gemeente Montfoort (de heer Snel).

Alle zeven stembureaus worden getoetst aan de ‘checklist toegankelijkheid stemlokalen’ op de dag van de gemeenteraadsverkiezingen. Tijdens het praktijkonderzoek worden de stembureau-medewerkers gevraagd om hun persoonlijke gegevens (naam en telefoonnummer) achter te laten om op een later tijdstip een interview af te kunnen nemen. De stembureau-medewerkers zijn op de hoogte van de komst van de interviewer/onderzoeker door Henny Snel. Hij is de contactpersoon van de gemeente Montfoort waar voor de gemeenteraadsverkiezingen contact mee is geweest over de invulling van het onderzoek (persoonlijke communicatie, 15 maart 2018).

Let op: Dit onderzoek is specifiek gericht op één gemeente, dus generaliseren is haast onmogelijk. Wel kunnen de resultaten en aanbevelingen worden bestudeerd door andere gemeentes in Nederland die wellicht ook daar bruikbaar zijn.

2.4 Betrouwbaarheid, validiteit en bruikbaarheid

‘Betrouwbaarheid is de mate waarin onderzoeksresultaten onafhankelijk zijn van toeval’, aldus Baarda et al. Tijdens het onderzoek kunnen toevallige fouten worden gemaakt. Om dit te voorkomen is het van belang dat een onderzoek herleidbaar is. Met andere woorden: indien hetzelfde onderzoek nogmaals op dezelfde manier wordt uitgevoerd moet dit tot dezelfde resultaten leiden. Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te waarborgen, wordt gebruik gemaakt van de volgende opties:

- Literatuuronderzoek: adequate literatuurverwijzing om de literatuur controleerbaar te maken. Daarnaast wordt bijgehouden op welke dag een bepaalde bron is geraadpleegd in een logboek. Bij vrijwel alle onderzoeksvragen draait het om wet- en regelgeving omtrent de toegankelijkheid van de stemlokalen.

De wet is hierin een relevante en betrouwbare bron. Het is immers een universele bron die geldig is voor iedereen. Zie hiervoor het juridisch kader onder 3.2 in het plan van aanpak.

- Observatie: elke observatie wordt op dezelfde manier uitgevoerd. Alles is van tevoren vastgelegd waarop gelet moet worden (zie checklist). Een gevaar van observatie is de subjectieve waarneming. Dit zal worden ingeperkt door foto's te maken van de situatie en de checklist als handvat te gebruiken. De objectiviteit en betrouwbaarheid worden daardoor groter.
- Interviews: er wordt gebruik gemaakt van zowel gestructureerde interviews als van één half gestructureerd interview. De verscheidenheid in methodes geeft vanuit verschillende perspectieven inzicht in de ervaringen van de ondervraagden. De interviews worden kort na de dag van de gemeenteraadsverkiezingen afgenomen om over de praktijksituaties vragen te stellen. Tijdens alle interviews wordt gebruik gemaakt van opnameapparatuur (indien hier toestemming voor is gegeven) en in steekwoorden wordt meegeschreven. Na afloop wordt deze dag het transcript uitgeschreven.
- Onderzoekspopulatie: de gehele onderzoekspopulatie in de gemeente Montfoort wordt onderzocht. Dit maakt de betrouwbaarheid optimaal.
- Triangulatie: door meer dan één dataverzamelmethode toe te passen om de hoofdvraag en onderzoeksvragen te beantwoorden wordt de betrouwbaarheid vergroot. Er wordt gebruik gemaakt van literatuurstudie, observatie en interviews met de onderzoekspopulatie.

De betrouwbaarheid is een voorwaarde voor het bepalen van de validiteit van een onderzoek. Validiteit gaat over de geldigheid en het waarheidsgehalte van het onderzoek. Kijkend naar het literatuuronderzoek wordt gebruik gemaakt van het wetsvoorstel, de kamerstukken en de toelichting van het amendement door Voortman en Van Dijk (2016). Deze bronnen zijn vindbaar en geldig voor iedereen. Hiermee wordt beoogd dat deze interpretatie de juiste is (Van Schaaik, 2011). De geldigheid van het onderzoek bepaalt de mate waarin het vrij is van systematische fouten (Verhoeven, 2010). Voorbeelden hiervan zijn:

- Te weinig proefpersonen;
- Te langdurig onderzoek;
- Uitlekken van informatie;
- Het testeffect: mensen reageren anders, omdat ze weten dat het een onderzoek is. Ze geven bijvoorbeeld expres verkeerde antwoorden in hun voordeel.

Het gevaar van te weinig proefpersonen is in dit onderzoek geen punt. De gehele populatie van stembureau medewerkers wordt immers geïnterviewd. Er moet daarentegen wel worden opgepast voor het testeffect. Ondervraagden geven wellicht wenselijke of verkeerde antwoorden. Dit is lastig tegen te gaan, al kan wel worden gelet op tijdstippen waarop het interview plaatsvindt of op de duur ervan. Daarnaast zal de heer Snel, contactpersoon van de gemeente, ook worden ondervraagd. Dit om het verhaal over de instructies van de verkiezingsdag van een andere kant te horen. Zo kunnen ervaringen met elkaar worden vergeleken en tegenstrijdigheden eruit worden gehaald. Het onderzoek zelf kent een beperkte tijdsperiode en zal hierdoor niet langdurig zijn.

Ondanks alle beperkingen die het onderzoek zou kunnen hebben op het gebied van betrouwbaarheid en validiteit, is de bruikbaarheid van dit onderzoek voor de gemeente Montfoort groot. Opdrachtgever Art.1 MN kan naast Montfoort eventueel andere gemeentes in de regio Utrecht adviseren bij de onderzoeksresultaten en aanbevelingen. De ontoegankelijkheid van stemlokalen is namelijk een maatschappelijk probleem en het streven naar volledige toegankelijkheid is van democratisch belang.

2.5 Meetinstrument voor toegankelijkheid

De toegankelijkheidscriteria zijn door PBT-Consult op verzoek van het Ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK) in 2012 specifiek opgesteld en in 2014 vernieuwd. PBT heeft hiervoor de Integrale Toegankelijkheidsstandaard (ITs) als uitgangspunt genomen (PBT-Consult BV). ‘De ITs vormt op het gebied van ‘fysieke’ toegankelijkheid de standaard in Nederland, aldus Cebeon (2017). De toegankelijkheidscriteria zijn verwerkt in de checklist (zie bijlage G).

In de toegankelijkheidscriteria voor stemlokalen spelen vier basiselementen een rol:

- **Communicatie**
De gemeente informeert haar burgers over welke stemlokalen toegankelijk zijn, bijvoorbeeld via de website van de gemeente of via de stempas.
- **Bereikbaarheid**
Hoe goed kunnen mensen bij het stemlokaal komen via de openbare weg.
- **Betreedbaarheid**
Hoe goed kunnen mensen in het stemlokaal komen via de openbare weg.
- **Bruikbaarheid**
Hoe kunnen mensen de stemfaciliteiten in het stemlokaal gebruiken.

De vier basisbegrippen vormen ook de meetlat voor de toegankelijkheid in dit onderzoek (de toegankelijkheidsnorm). Per basiselement is uitgebreid ingegaan op de facetten die aanwezig zijn of waaraan voldaan moeten worden om een toegankelijk stemlokaal te zijn (zie bijlage H).

2.6 Verantwoording

De vooraf opgestelde methodes van onderzoek en de onderzoekspopulatie zijn onveranderd gebleven waardoor de betrouwbaarheid, validiteit en bruikbaarheid niet zijn geschaad.

De observatie is soepel verlopen. Veel stembureau medewerkers waren door Henny Snel op de hoogte gesteld van de komst van de onderzoeker. Er zijn die dag foto's gemaakt wat de betrouwbaarheid van het onderzoek ondersteunt. Daarnaast is in totaal zeven keer de checklist toegankelijkheid stemlokalen van PBT-consult (2014) ingevuld.

De analyse is op de volgende wijze uitgevoerd:

Resultaten	→	Analyse	→	Conclusie	→	Aanbevelingen
<i>Per district, gecategoriseerd op toegankelijkheidscriteria (bijlage H)</i>		<i>Daadwerkelijke situatieschetsen en toetsen aan criteria (bijlage H)</i>		<i>Conclusie op basis van analyse (wat haal ik eruit?)</i>		<i>Verbeterpunten voor de toekomst (wat kan beter?)</i>

Hierboven is een overzichtelijke tabel te zien, die is gehanteerd om de resultaten van de observatie in een logische volgorde te verwerken. Het is prettig om op deze manier de resultaten te verwerken, omdat alle gegevens in één oogopslag te zien zijn. Deze tabel is ook goed toepasbaar voor de resultaatverwerking van de interviews.

Op de dag van de observatie stemde iedereen, behalve één persoon, in met het afgeven van zijn of haar telefoonnummer voor het interview over de kennis en kundigheid van stembureau-medewerkers. In totaliteit zijn dit 25 telefoonnummers, die op een later tijdstip gebeld kunnen worden. Na de interviews bleken 4 stembureauleden uiteindelijk niet bereikbaar door onbruikbare telefoonnummers (zie bijlage D). Hiermee is de betrouwbaarheid niet in gevaar gekomen, omdat bij de inschatting (3 stembureau-medewerkers x 7 stemlokalen) al rekening gehouden is met 21 stembureauleden. Het telefoongesprek met de heer Snel kon eenvoudig gerealiseerd worden door nauwe contacten via de mail (persoonlijke communicatie, 19 april 2018).

De gestructureerde interviews met stembureauleden waren nuttig om informatie te verzamelen en gaven nieuwe inzichten in de werkwijze van de gemeente Montfoort. De uitkomsten van de gehouden interviews met stembureauleden maakten echter duidelijk dat deelvraag vier niet volledig is geformuleerd om te voldoen aan de beantwoording van die vraag. In deelvraag vier staat 'kennis' centraal. In de praktijk is die kennis ook toepasbaar op situaties, zoals in het stemlokaal. Om die reden is de laatste deelvraag aangepast en deze luidt nu:

In hoeverre beschikken de stembureau-medewerkers in de gemeente Montfoort over de juiste kennis en kundigheid van de wet- en regelgeving omtrent de assistentieverlening in de stemhokjes voor mensen met een lichamelijke en visuele beperking?

De kundigheid van stembureauleden speelt een grote rol om te achterhalen of de juiste kennis rondom assistentieverlening in het stemhokje voor mensen met een lichamelijke beperking wordt toegepast in de praktijk. Naast de kennis en kundigheid rondom dit specifieke onderwerp zijn ook andere topics besproken. In bijlage C zijn de topics in dikgedrukte woorden weergegeven en gekoppeld aan de juiste deelvraag.

3 Juridische gevolgen amendement 33 990

3.1 Inleiding

Medio 2014 heeft de regering een wetsvoorstel (33 990) ingediend dat voorziet in de uitvoering van het op 13 december 2006 te New York tot stand gekomen Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (Trb.2007, 169). Dit voorstel gaat onder meer over de toegankelijkheid van stemlokalen. De huidige Kieswet bepaalt in artikel J4 lid 2 dat ‘ten minste 25%’ van de stemlokalen toegankelijk moet zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. De Tweede Kamer heeft in 2016 een amendement aanvaard, dat voorziet in de uitvoering van het VN-gehandicaptenverdrag. Nederland is hiermee het laatste land binnen Europa dat het Verdrag heeft geratificeerd (College voor de Rechten van de Mens, 2018). De regering zegt daarover dat zij eerst wilde onderzoeken welke wetten aangepast moesten worden hoeveel de uitvoering van het verdrag zou kosten.

In de toelichting op kamerstuk 33 990 nr. 33 geven de indieners aan, dat het minimumpercentage van 25%, onvoldoende is. Terecht stellen de indieners dat algemene toegankelijkheid normaal moet worden in plaats van uitzondering. Op termijn zal gestreefd worden naar 100% toegankelijkheid van stemlokalen. ‘Het kiesrecht moet niet alleen een papieren werkelijkheid zijn maar ook in de praktijk moet iedereen het kunnen uitoefenen’, aldus het College (2017). De gedachte dat iedereen zijn of haar kiesrecht moet kunnen uitvoeren, stelt eisen aan de toegankelijkheid van de verkiezingen; ook voor mensen met een beperking. Onder ‘Gevolgen in Nederland’ wordt daarop ingegaan. In artikel 3 sub a van het VN-verdrag handicap worden een aantal grondbeginselen genoemd:

- Autonomie;
- Onafhankelijkheid van personen;
- Toegankelijkheid.

3.2 Gevolgen in Nederland

Naar aanleiding van het aangenomen wetsvoorstel (33 990) dragen burgemeester en wethouders zorg voor de inrichting en ligging in de door de gemeente aangewezen stemlokalen, zodat kiezers met een lichamelijke beperking zoveel mogelijk hun stem zelfstandig kunnen uitbrengen (art. J4 lid 2 Kieswet). Slaagt het college van B en W er niet in om hieraan te voldoen, dan moeten zij de gemeenteraad informeren over de reden. Er staat geen sanctie op. Op dit moment geldt deze regel voor tenminste 25% van de stemlokalen, maar naar aanleiding van een motie van de Tweede Kamer wordt dit wetsartikel gewijzigd naar 100% toegankelijkheid. Deze wetswijziging moet nog in werking treden. Bij koninklijk besluit kan een ander tijdstip worden vastgelegd waarop artikel J4 lid 2 in werking treedt. Hiermee wordt bedoeld dat met de inwerkingtreding kan worden gewacht totdat in kaart is gebracht wat de consequenties van het amendement zijn.

Het uitgangspunt is dat ieder mens met een beperking zo zelfstandig mogelijk moet kunnen stemmen. Zo moeten de stemprocedures, faciliteiten en voorzieningen, volgens artikel 29a onder i VN-verdrag handicap adequaat, toegankelijk en eenvoudig te begrijpen en te gebruiken zijn. Hierbij kan gedacht worden aan een handleiding die in het stemhokje ligt (art. J16 lid 3 Kieswet) of aan een verlaagd schrijfbled (art. J16 lid 4 Kieswet). Daarnaast moeten volgens artikel 29a onder ii VN-verdrag mensen met een beperking hun stem in het geheim kunnen uitbrengen zonder intimidatie.

In Nederland is dit wetsartikel zo beschreven dat het stemlokaal zodanig ingericht moet zijn dat het stemgeheim is gewaarborgd (art. J15 Kieswet). Ook zegt het verdrag dat mensen met een beperking die hulp nodig hebben bij het stemmen, op hun verzoek mogen worden ondersteund door een persoon die zij zelf mogen kiezen (art. 29a onder iii VN-verdrag handicap). Bij die laatste waarborg heeft de Nederlandse regering een verklaring afgelegd met een uitleg van de bepaling. Toen de Nederlandse regering het VN-verdrag in 2016 ratificeerde, heeft de regering verklaard dat Nederland bovengenoemd artikel zo uitlegt dat alleen assistentie buiten het stemhokje is toegestaan, met uitzondering van hulp voor mensen met een lichamelijke beperking (art. J28 Kieswet). Mensen uit die laatste groep mogen zich laten bijstaan door iemand in het stemhokje als zij daarom vragen. Onder ‘lichamelijke beperking’ wordt in dit geval ook visuele beperking verstaan.

Ter verduidelijking; de begeleiding in het stemhokje geldt slechts voor een beperkte groep mensen. Volgens vakjuristen Brüheim & de Jong (2017) verhoudt het bieden van assistentie zich slechts met de algemene beginselen van het houden van vrije en eerlijke verkiezingen. Het maakt namelijk inbreuk op het stemgeheim (art. J15 Kieswet) en kan allerlei onregelmatigheden faciliteren. Denk aan stemdwang of family voting wat inhoudt dat je door de mening van een familielid laat beïnvloeden als hij of zij mee het stemhokje in gaat. Daarom is het van belang de groep kiesgerechtigden die aanspraak maken op assistentie in het stemhokje zo klein mogelijk te houden en het duidelijk af te bakenen. Om die reden is destijds in Nederland gekozen om assistentie alleen toe te staan voor kiesgerechtigde met een lichamelijke beperking.

4 Resultaten observatie stemlokalen

4.1 Inleiding

Middels een observatie is op de verkiezingsdag 21 maart 2018 aan de hand van de checklist (bijlage G) met de toegankelijkheidscriteria (bijlage H) bij zeven stemlokalen in de gemeente Montfoort de daadwerkelijke situatie geïnterviewd. De observatie richtte zich uitsluitend op fysieke kenmerken van de locaties. In bijlage E zijn de uitwerkingen van de observatie per district weergegeven. Let op: foto's van de observatie zijn op verzoek verkrijgbaar in verband met de privacy en de grootte van het bestand.

4.2 Meest relevante bevindingen

De meest relevante bevindingen worden onderverdeeld in de vier toegankelijkheidscriteria, communicatie, bereikbaarheid, betreedbaarheid en bruikbaarheid (zie bijlage H).

Communicatie

Alle stembureaus voldoen aan het toegankelijkheidscriterium communicatie, zoals beschreven onder punt 1.1 (bijlage H). De gemeente heeft acht dagen voor de verkiezingen de lijst met stemlokalen verspreid via de post. Ook op de website van de gemeente Montfoort was een overzichtelijke tabel geplaatst met de adresgegevens van elk stembureau. Hierbij werd ook aangegeven welke locaties rolstoeltoegankelijk waren (zie bijlage A).

Bereikbaarheid

Opvallend was dat geen enkel stemlokaal borden aan de openbare weg hadden geplaatst met de juiste voorwaarden, zoals beschreven onder punt 1.2.1 (bijlage H). Indien wel een bord was geplaatst bleken de afmetingen (600 x 840 mm) niet te kloppen. De borden waren kleiner. Wel was bij elk stemlokaal een grote witte vlag geplaatst met de tekst: "stembureau". Het nadeel van deze vlaggen was dat ze door de wind gingen waaien en de tekst niet meer goed leesbaar was. Daarnaast beschikte slechts twee stemlokalen – in district één en vier – over een Gehandicapten Parkeerplaats Algemeen (GPA). District vijf had wel een Kiss & Ride parkeerplek, maar strikt gezien voldoet deze plek niet aan de voorwaarden onder punt 1.2.2. De routeaanduiding naar de entree van het stemlokaal was in de meeste gevallen in orde. Enkel bij district drie was de route onduidelijk weergegeven. Er ontbraken borden met pijlen in de juiste richting en het gebouw was niet voorzien van een huisnummer. District vijf miste een routeaanduiding vanaf de entree naar het stemlokaal. Veel mensen hadden moeite met het vinden van het stemlokaal of liepen er zelfs voorbij, zo bleek later uit het afgenomen interview met de stembureau medewerker 16 (zie bijlage F, blz. 61). In de meeste gevallen was de bereikbaarheid in orde doordat de stemlokalen gelegen waren aan de openbare weg (behalve district drie). Het tekort aan gehandicaptenparkeer-gelegenheid is wel een aandachtspunt.

Betreedbaarheid

In tegenstelling tot de aangegeven rolstoelvriendelijke locaties door de gemeente was district twee ontoegankelijk voor rolstoelgebruikers. Dit bleek uit eigen waarnemingen. De smalle doorgang en de onstabiele oprijplank zorgde ervoor dat mensen met een rollator of scootmobiel hun hulpmiddel buiten moesten laten staan om vervolgens verder te lopen. Het zelfstandig betreden van het stemlokaal was voor mindervaliden haast onmogelijk.

Daarnaast bleken district drie en zes ook obstakels te kennen wat de betreedbaarheid lastig maakt voor mensen met een hulpmiddel zoals een rolstoel, rollator et cetera. District twee en zeven kende een zware bedieningsweerstand waardoor het openen van de deur en gelijktijdig binnen treden lastig bleek. In de districten één, drie, vier en vijf was wel een toegankelijke doorgang bij de entree van het stemlokaal. Het woonzorgcentrum Antoniushof (district één) had zelfs automatisch openende deuren. Hierbij moet wel gezegd worden dat tijdens de bouw van het verzorgingshuis rekening gehouden is met mindervalide (oudere) mensen. Het gebruik van deurmatten zoals beschreven onder punt 1.3.3 is in de gemeente Montfoort niet voorgekomen. Wel werd uit eigen waarneming geconstateerd dat alle districten, met uitzondering van district twee, een inlegmat in de hal hadden liggen. Bij district één en zes leidde dit tot een klein obstakel, doordat de naden van de (tijdelijke) vloerdekking niet waren afgeplakt. Kort kan er worden geconcludeerd dat bij binnenkomst van de entree voor mindervalide lastig is bij sommige districten. Kleine aanpassingen maken de betreedbaarheid direct toegankelijker.

Bruikbaarheid

De verkeersruimte zoals beschreven onder punt 1.4.1 van de checklist was voor de meeste stemlokalen goed op orde. Alleen district zes scoorde op dit onderdeel onvoldoende, omdat handbewogen rolstoelen niet tot in het stemhokje konden komen. Dit bleek uit eigen waarnemingen en uit de foto's die op die dag zijn gemaakt. Ook district twee had beperkte verkeersruimte, maar voldeed wel aan de afmetingen zoals benoemd onder punt 1.4.1. De stemtafels in de stemlokalen waren goed onderrijdbaar en obstakelvrij voor rolstoel, rollator en scootmobiel, met uitzondering van district zes. Dit hing samen met het niet beschikbaar hebben van verkeersruimte tussen de entree en het stemlokaal. In opvallend veel districten waren stoelen (met en zonder armleuning) afwezig. In district twee en vijf waren helemaal geen stoelen beschikbaar. In de overige stemlokalen werden de aanwezige stoelen niet in gebruik genomen (district vier) of waren er alleen met óf alleen stoelen zonder armleuning (district één, drie, zes en zeven) terwijl de checklist een mix voorschrijft van stoelen van met- en zonder armleuningen (punt 1.4.3).

De voorwaarden onder punt 1.4.4 schrijven één laag schrijfbld in een stemhokje voor. Dit was alleen te vinden in district één. De onderzoeker heeft waargenomen dat het verstellen van het schrijfbld in alle stemlokalen in de gemeente Montfoort uitvoerbaar was. Het ging er echter om, dat ten minste één stemhokje al vooraf was uitgevoerd met schrijfbld op schrijfhoogte. De stembussen dienden in alle stemlokalen op voldoende afstand van elkaar te staan en dienden duidelijk gemarkeerd te zijn met de kleuren rood (referendum) en blauw (gemeenteraadsverkiezing). Enkel in district twee was de verkeersruimte dermate aan de krappe kant dat de stembussen dicht tegen elkaar aan stonden. De informatieborden voldeden in geen enkel geval aan de afmetingen zoals onder punt 1.4.6 in de checklist. Daarnaast waren de uitvergroete stembiljetten in vijf gevallen onhandig geplaatst. Tot slot waren in bijna alle districten de benodigde kiehulpmiddelen aanwezig in de vorm van een leesloep, met uitzondering van district zes. Alleen in district twee lag de leesloep ook daadwerkelijk in het stemhokje. Een extra leeslamp was in veel gevallen overbodig. Alleen district drie gaf aan in de avonduren onvoldoende licht te hebben. Zie hiervoor bijlage F, blz. 53. Er ontbraken in zijn algemeenheid te vaak noodzakelijke hulpmiddelen in het stemlokaal om de bruikbaarheid te vergroten. De afmetingen en/of voorwaarden worden niet overal strikt gehanteerd.

4.3 Verbeterpunten

Toegankelijkheid van stemlokalen krijgt aandacht in de gemeente Montfoort maar er is verbetering nodig. In onderstaande tabel zijn de verbeterpunten opgesomd en daarbij wordt aangegeven voor welk district dit nodig is.

Verbeterpunten *	Geldt voor district
<i>Bereikbaarheid</i>	
▪ Bord(en) met juiste afmetingen op de openbare weg.	1, 2, 3, 4, 5, 6 en 7
▪ Creëren gehandicaptenparkeergelegenheid.	2, 3, 5, 6 en 7.
▪ Routeaanduiding in en/of naar het stembureau.	3 en 5.
<i>Betreedbaarheid</i>	
▪ Doorgang stemlokaal toegankelijker.	1, 2, 3, 4, 6
▪ Vergemakkelijken bedieningsweerstand deur.	2 en 7.
<i>Bruikbaarheid</i>	
▪ Vergroten verkeersruimte.	2 en 6.
▪ Plaatsen stoelen (met/zonder armleuning).	2, 3, 4, 5, 6 en 7.
▪ Leesloep in het stemhokje.	1, 3, 4, 5, 6 en 7.
▪ Stembussen op een andere plek.	1.
▪ Creëren één verlaagd schrijfbord.	2, 3, 4, 5, 6 en 7.
▪ Informatiebord met juiste afmeting (op een zichtbare plek).	1, 2, 3, 4, 5, 6 en 7.

* Let op: bovenstaande verbeterpunten vloeien voort uit de eigen waarnemingen tijdens het bezoeken van de stemlokalen in de gemeente Montfoort op 21 maart 2018. De daadwerkelijke aanbevelingen worden in hoofdstuk 6 weergegeven.

5 Resultaten interviews stembureau medewerkers

5.1 Inleiding

De stembureau medewerkers in de gemeente Montfoort zijn na de observatie van 21 maart 2018 telefonisch benaderd met vragen over de kennis en kunde van de medewerkers. Contactpersonen 6, 18, 23 en 25 waren telefonisch niet bereikbaar waardoor een interview uit bleef. Voor een overzicht van alle contactpersonen zie bijlage D.

Elk telefonisch interview is getranscribeerd. Van tevoren is medegedeeld dat de gesprekken worden opgenomen voor onderzoeksdoeleinden. Alle onderwerpen die worden uitgelicht in de interviews zijn gecategoriseerd op kleur. Dit om duidelijk te maken waar het in hoofdlijnen over gaat en om de tekstaanduiding te vereenvoudigen. In bijlage F zijn de uitgeschreven interviews terug te vinden. Hiernaast staat u een overzicht van de verschillende categorieën.

Zelfstandig(heid)
Ervaring
Instructie
Kennis
Praktijk
Mening
Assistentie
Hulpverlening
(Tips) toegankelijk(heid)

5.2 Meest relevante bevindingen

Fysieke toegankelijkheid is in de gemeente Montfoort goed geregeld. Dit beweren 15 van de 21 ondervraagden (ruim 70%). Ze geven aan goed op elkaar ingespeeld te zijn. Ze oefenen de functie al jaren (10 tot 20 jaar) uit. Ook qua pauzes en dergelijke was alles goed geregeld. De overige leden kwamen met tips en/of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten. Deze zijn in onderstaand schema weergegeven:

District	Tips/ aanbeveling*
1	Geen
2	Verkeersruimte vergroten (ook in de hal) Stoelen plaatsen
3	Oprijplank voor rolstoelgebruikers plaatsen Extra verlichting voor in de stemhokjes (vooral in de avond) Andere locatie want stemlokaal is niet uitnodigend qua toegankelijkheid: - Veel onrust van de schoolgaande kinderen - Drukbezocht stemlokaal hierdoor ontstaan lange rijen
4	Geen
5	Routeaanduiding vanaf de entree naar het stemlokaal verbeteren
6	Grotere vlag en borden aan de openbare weg Meer hulpverlening richting lichamelijke gehandicapten en blinde personen
7	Deuren openzetten (bij mooi weer) Op grotere schaal meer aandacht (via sociale media) voor verkiezingen onder de jongere generatie

* Let op: Bovenstaande tips/aanbevelingen zijn van de stembureauleden zelf. De aanbevelingen van de onderzoeker richting de gemeente Montfoort zijn te vinden in hoofdstuk 6 (§6.2).

Toch zijn er voldoende mogelijkheden tot verbetering (zie §4.3). Daarnaast voorziet toegankelijkheid in de juiste kennis en kundigheid van de stembureau-medewerkers omtrent assistentieverlening in het stemhokje voor mensen met een lichamelijke beperking (art. J28 Kieswet). Vanuit de landelijke instructies rondom het stemlokaal worden de stembureau-medewerkers geacht toezicht te houden op de stemhokjes. Ze moeten erop toezien dat iedere kiezer alleen is tijdens het stemmen. Mochten zich toch meerdere personen in het stemhokje bevinden zijn ze bevoegd in te grijpen. Uitzondering hierop vormen kiezers die door hun lichamelijke gesteldheid niet zelfstandig hun stem kunnen uitbrengen. Daarbij gaat het onder andere om kiezers die de ziekte van Parkinson hebben, blind zijn of zo slechtziend zijn dat een leesloep niet voldoende helpt. Zij moeten in het stemhokje hulp krijgen van een stembureau-medewerker of van iemand naar eigen keuze. De nadruk ligt hier op ‘moeten’ wat aangeeft dat de noodzaak groot is voor deze doelgroep (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2018).

Uit de afgenomen interviews blijkt dat ruim 50% (11 van de 21 ondervraagden) ‘nee’ antwoordde op de vraag of hulp in het stemhokje is toegestaan. Slechts 10% beschikte over de juiste kennis en kundigheid aangaande assistentieverlening, zoals die onder artikel J28 Kieswet wordt uitgelegd. Binnen de overige groep beweerde 3 van de 21 ondervraagden dat de hulpverlening in het stemhokje alleen geldig is voor blinde personen. De rest wist het niet en liet het in de meeste gevallen over aan de voorzitter van het stemlokaal.

Hiernaast een grafische weergave van de uitkomsten. (Figuur 1).

De stembureaumedewerkers die wel beschikten over de juiste kennis, wisten tevens te vertellen dat mensen met een verstandelijke beperking geen hulp mee mogen nemen in het stembokje. Mensen met een verstandelijke beperking en analfabete kiezers vallen niet in deze categorie en mogen daarom niet in het stembokje geholpen worden. Dit staat momenteel ter discussie in de Tweede Kamer. Organisaties als het College voor de Rechten van de Mens en de Kiesraad pleiten voor die modernisering van de Kieswet (NOS, 2018). Zij bevelen aan om hulp in het stembokje ook aan te bieden voor mensen met een licht verstandelijke beperking. Buiten het stembokje mogen kiezers wél uitleg krijgen over het gebruik van het stembiljet (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2018).

Daarnaast viel op dat de hulpverlening buiten het stembokje op veel verschillende manieren werd geïnterpreteerd. In het hulpmiddelen tabel is per stembureaumedewerker weergegeven welke manier(en) van hulp(verlening) zijn ingezet.

Hier wordt kort toegelicht wat de manieren van hulpverlening inhouden:

- **Begeleiding in en rondom het stemlokaal**
Helpen met binnentreden en verlaten van het stemlokaal (voornamelijk mensen met rolstoel, rollator et cetera)
- **Wegwijs maken in het stemlokaal**
Uitleg en/of het openvouwen van het stembiljet. Aangeven waar alles staat en hoe de procedure van stemmen verloopt, mocht iemand hier onbekend mee zijn.
- **Wijzen op fysieke toegankelijke onderdelen**
Het verlagen van het schrijfbild en/of wijzen op de aanwezigheid van een leesloep.
- **Overlaten aan de voorzitter of andere leden**
In overleg met de voorzitter of andere stembureaumedewerkers over een situatie besluiten.
- **Zelfstandigheid kiezer benadrukken**
Hulp beperken tot het noodzakelijke en de zelfstandigheid vooropstellen.
- **Volmacht adviseren**
In het geval van ernstig beperkte mensen kan het verlenen van een volmacht een optie zijn.

Uit onderstaande tabel blijkt dat de grootste groep (14 van de 21 ondervraagden) wijzen op de fysiek aanwezige onderdelen zoals een leesloep of het verstellen van het schrijfbild. Wat opvalt is de tegenstrijdigheid van, aan de ene kant het willen en kunnen begeleiden van mensen in een rolstoel, maar vervolgens wijzen op de zelfstandigheid van de kiezers. Van de ondervraagden hadden negen personen beide hulpmiddelen aangeboden. Daarnaast geven vijf ondervraagden aan de situatie voor te leggen aan de voorzitter en verder afstand te doen van de beslissing op de situatie. Slechts twee ondervraagden maken de kiezer wegwijs in het gebruik van de stemprocedure. Dit kan ermee te maken hebben dat het ervaren stemmers waren waarbij extra uitleg overbodig was. Tot slot adviseert één stembureaumedewerker om een volmacht te verlenen bij iemand die blind is.

Tabel – Hulpmiddelen ingezet door stembureau medewerkers

Persoon Nr.	Begeleiding in en rondom het stemlokaal	Wegwijs maken in het stemlokaal	Wijzen op fysieke toegankelijke onderdelen	Overlaten aan de voorzitter of andere leden	Zelfstandigheid kiezer benadrukken	Volmacht adviseren
1.			X		X	
2.	X	X	X		X	
3.	X			X	X	
4.			X	X		
5.			X			
6. *	-	-	-	-	-	-
7.	X		X		X	
8.			X			X
9.			X		X	
10.	X		X		X	
11.	X		X			
12.	X					
13.	X		X		X	
14.	X				X	
15.	X			X		
16.	X				X	
17.				X	X	
18. *	-	-	-	-	-	-
19.			X		X	
20.	X	X	X		X	
21.	X				X	
22.			X		X	
23. *	-	-	-	-	-	-
24.	X		X	X		
25. *	-	-	-	-	-	-

* = Niet geïnterviewd.

Ruim 65% van de ondervraagden (14 van de 21) gaf aan situaties met gehandicapte personen op het stembureau niet meegemaakt te hebben. Er werd dan ter plekke in het instructieboek gekeken of de ondervraagden lieten de handelingen over aan de voorzitter (zie bovenstaand tabel). Dit is niet in de geest van het VN-verdrag waarbij iedereen moet kunnen meedoen zonder hulp van derden. Of bovengenoemde een direct probleem oplevert voor de toegankelijkheid van stemlokalen is lastig te beoordelen. Feit is wel dat in dezelfde gemeente in verschillende stemlokalen anders wordt gehandeld.

6 Conclusie en aanbevelingen

6.1 Conclusie

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de centrale onderzoeksvraag:

‘In hoeverre zijn de stembureaus in de gemeente Montfoort tijdens de gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018 toegankelijk voor mensen met een (lichamelijke en visuele) beperking en op welke manier kan deze toegankelijkheid gewaarborgd worden voor toekomstige verkiezingen?’

Eerst volgen de meest relevante conclusies van de deelvragen. Door de uitkomsten van de deelvragen met elkaar te verbinden, kan een gegrond antwoord op de centrale onderzoeksvraag worden gegeven.

1. Wat zijn de juridische gevolgen van het door de Tweede Kamer aangenomen amendement 33 990 inzake de rechten van personen met een handicap?

Het aangenomen amendement 33 990 implementeert het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (New York, 2006) in de Nederlandse wetgeving. De indieners stellen dat het streven naar 100% toegankelijkheid op den duur de norm dient te zijn.

De juridische gevolgen op een rij:

- Burgermeester en wethouders dragen zorg voor de inrichting en ligging van de stemlokalen in de gemeente. Artikel J4 lid 2 Kieswet bepaalt dat tenminste 25% van de stemlokalen toegankelijk dient te zijn om zo zelfstandig mogelijk een stem te kunnen uitbrengen.
- In de toekomst wordt dit percentage verhoogd naar 100% in een nieuwe wetswijziging door de Tweede Kamer.
- Stemprocedures moeten adequaat, toegankelijk en eenvoudig te begrijpen en te gebruiken zijn voor mensen met een handicap. In Nederlandse wetgeving is dit onder andere geregeld in artikel J16 Kieswet.
- Het stemgeheim moet voor iedereen gewaarborgd worden. De zelfstandigheid van het stemmen staat hoog in het vaandel in Nederland (art. J15 Kieswet).
- Hulpverlening buiten het stemhokje kan van de stembureau medewerkers worden verwacht. Assistentie in het stemhokje is enkel toegestaan bij mensen met een lichamelijke beperking (art. J28 Kieswet). Onder ‘lichamelijke beperking’ wordt in dit geval ook visuele beperking verstaan. Zij mogen zich laten bijstaan door iemand die ze zelf uitkiezen.

2. In welke mate is sprake van toegankelijk ingerichte stemlokalen in de gemeente Montfoort op basis van de ‘checklist toegankelijkheid stemlokalen’ tijdens de gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018?

De observatie op 21 maart 2018 heeft inzicht gegeven in de daadwerkelijke situatie in de gemeente Montfoort. Concluderend kan worden gezegd dat in elk stemlokaal facetten van een volledig toegankelijk ingericht stembureau ontbraken (zie bijlage E), maar in zijn algemeenheid scoorden de stemlokalen voldoende. Districten twee en zes verdienen extra aandacht met betrekking tot de fysieke toegankelijkheid.

Hieronder een korte scoreweergave:

- District één scoort het beste op alle voorwaarden zoals beschreven in de checklist (12 van de 17 onderdelen voldoen).
- District zes scoort het slechts op alle voorwaarden zoals beschreven in de checklist (4 van de 17 onderdelen voldoen).

Daarnaast kan uit de omvangrijke aanbevelingen (zie §5.2) van de stembureau medewerkers zelf geconcludeerd worden dat verbetering wenselijk is. Als gemeente is het de moeite waard kritisch naar de aanbevelingen te kijken.

3. Op welke wijze zijn de stembureau medewerkers in de gemeente Montfoort geïnstrueerd over het verloop van de verkiezingsdag?

Op maandag 19 maart 2018 is door de gemeente Montfoort een bijeenkomst georganiseerd voor de voorzitters van de stembureaus. Deze bijeenkomst – waar ook de burgemeester aanwezig is – is bedoeld om de laatste puntjes op de i te zetten in onderlinge overeenstemming. Er is aandacht besteed aan alle werkzaamheden die op het stembureau kunnen voorkomen. Van de controle van ID-bewijzen tot hulpverlening in het stemlokaal. Aan de hand van praktijkvoorbeelden is gesproken over de grens van hulpverlening bij mindervaliden.

Via de mail is een uitnodiging gestuurd naar alle stembureau medewerkers met praktische informatie over de verkiezingsdag, zoals een overzicht van de bezetting, tijdsaanduiding, vergoeding en cetera. Daarnaast hebben alle leden, zowel voorzitters als stembureau medewerkers een verplichte instructie E-learning gevolgd. Dit is een landelijke instructie voor alle stembureauleden in Nederland. Deze instructies zijn helpend ter voorbereiding op hun taak als stembureau lid. Het is van belang dat iedereen in Nederland volgens dezelfde regels zijn stem kan uitbrengen. Deze regels worden in de online instructie behandeld. Kennis en kundigheid van de stembureauleden wordt getoetst aan de hand van vragen en praktijkvoorbeelden. Bij de afronding van de E-learning wordt getoond welke antwoorden goed zijn. Bij een fout antwoord wordt de juiste aanpak beschreven. De thema's zijn:

- Voorbereiding;
- Stemming;
- Telling: twee verkiezingen;
- Telling: gemeenteraadsverkiezingen;
- Telling: referendum;
- Quiz;
- Praktijksituaties;
- Praktijksimulator.

De website is gemaakt door de Rijksoverheid in opdracht van de Kiesraad (2018).

Voor invallers was er niet de mogelijkheid om de digitale instructie te volgen. Zij hebben ter plaatse instructies gekregen van de voorzitter. Daarnaast was in ieder stemlokaal een instructieboek aanwezig. Op 21 maart 2018 is twee keer gebruik gemaakt van een invaller in de gemeente Montfoort.

4. In hoeverre beschikken de stembureau-medewerkers in de gemeente Montfoort over de juiste kennis en kundigheid van de wet- en regelgeving omtrent de assistentieverlening in de stembokjes voor mensen met een lichamelijke en visuele beperking?

Uit de afgenomen interviews bleek ruim 65% van de stembureau-medewerkers niet (volledig) op de hoogte te zijn van de huidige wet- en regelgeving omtrent assistentieverlening in het stembokje voor mensen met een lichamelijke beperking (art. J28 Kieswet). Van dit percentage beweert 14% dat hulpverlening in het stembokje alleen legaal is voor blinde personen. Het hoge percentage onwetendheid onder de leden in de gemeente Montfoort is een groot aandachtspunt. Het niet juist handelen kan leiden tot ontoegankelijke verkiezingen, doordat de begeleider niet mee mag in het stembokje. In de afgenomen interviews was spanningsveld te merken tussen de zelfstandigheid van de kiezers en de hulpverlening van de stembureau-medewerkers. Waar de één het geen probleem vond om de mensen bij de hand te nemen en hen voor te lezen wat er op het stembiljet stond, beperkte de ander zich tot het openhouden van de deur en wees de stembureau-medewerker verder op de volledige zelfstandigheid van de kiezer.

Veertien van de eenentwintig leden gaven aan de situatie met gehandicapte personen op het stembureau niet meegemaakt te hebben. De omgang met mindervaliden komt niet consequent voor, waardoor kan worden geconcludeerd dat de kundigheid niet voldoende is. De leden gaven aan ter plaatse het instructieboek te raadplegen om opzoek te gaan naar oplossingen. Dit kan gevolg hebben voor de eenduidigheid en dit schaadt een éénduidige werkwijze die in de gemeente wordt gehanteerd. Ook improvisatie of afschuiving van taken naar de voorzitter door sommige stembureau-medewerkers kan tot problemen leiden als daardoor ongelijke behandeling opspeelt tussen de verschillende stembureaus en mensen met een beperking niet overal gebruik kunnen maken van hun stemrecht.

Ruim de helft van de ondervraagden scoort een onvoldoende op de vragen met betrekking tot de kennis en kundigheid.

Conclusie centrale onderzoeksvraag

De toegankelijkheid in de gemeente Montfoort tijdens de gemeenteraadsverkiezingen krijgt aandacht maar er zijn veel mogelijkheden voor verbetering. Uit de observatie kan worden geconcludeerd dat het probleem vaak in de kleine onderdelen zit. Denk aan het plaatsen van stoelen, de aanwezigheid van een leesloep of het toelichten van het stembiljet door de stembureauleden. Deze facetten zijn volgens de checklist de standaard, maar uit de observatie en het onderzoek bleek dat dit regelmatig ontbrak. Kijkend naar de resultaten op het gebied van kennis en kundigheid omtrent de hulpverlening in stembokjes kan hier winst op worden behaald.

Van volledige toegankelijkheid is nu nog geen sprake, maar de weg ernaartoe is zeker niet onmogelijk. In de aanbevelingen wordt dieper ingegaan op verbeteringen voor een toegankelijke toekomst.

6.2 Aanbevelingen

Op basis van de onderzoeksresultaten zijn een aantal aanbevelingen te noemen die zullen bijdragen aan het vergroten van de (fysieke) toegankelijkheid van stemlokalen in de gemeente Montfoort bij toekomstige verkiezingen.

In de toekomst zullen de instructies met betrekking tot toegankelijkheid voor stembureau-medewerkers meer aandacht moeten krijgen, met name de hulpverlening en assistentie voor mindervaliden. Zoals eerder aangegeven is de juiste kennis en kundigheid beperkt (zie figuur 1) en verschillen de manieren van hulp(verlening) van elkaar (zie tabel in §5.2). Er kan gedacht worden om belangenorganisaties in te schakelen om tijdens de bijeenkomst voor de voorzitters uitleg te geven over het belang van toegankelijke verkiezingen voor mensen met een beperking. De bewustwording van het bieden van noodzakelijke hulp draagt bij aan een goede uitvoering daarvan. Ook het overbrengen van de juiste juridische kennis op dat gebied kan door belangenorganisaties worden behandeld.

Daarnaast wordt de gemeente Montfoort geadviseerd om de bekendheid van de checklist (zie bijlage G en H) onder stembureauleden te vergroten. Op deze manier wordt éénduidig beleid nagestreefd en wordt voorkomen dat hulpmiddelen zoals een leesloep ontbreken (district zes). De checklist kan worden meegenomen en uitgedeeld in de jaarlijkse instructie door de heer Snel, contactpersoon van de gemeente Montfoort.

Het is van groot belang de voortgang wat betreft de toegankelijkheid van stemlokalen in de toekomst kritisch te monitoren om te zien of verbeteringen worden gerealiseerd. Om die reden is het invoeren een (eind)evaluatie zeer gewenst. De hoeveelheid tips en aanbevelingen, aangeleverd door de stembureau-medewerkers zelf, zijn bruikbaar bij toekomstige verkiezingen. Veel stembureauleden oefenen deze functie al langer dan vijftien jaar uit en voelen zich verbonden met de gemeente. Een evaluatie kan tot nieuwe inzichten leiden en alle ervaringen, knel- en verbeterpunten op tafel worden gelegd. Sommige verbeteringen zijn namelijk eenvoudig te implementeren (zie §4.3). Hierbij kan worden gedacht aan: duidelijk zichtbare aanduidingsborden met de juiste afmetingen, (tijdelijke) gehandicaptenparkeerplaatsen, toegankelijke entree en het plaatsten van stoelen (met en zonder armleuningen). Dit met het streven om de toegankelijkheid in de gemeente te optimaliseren met als uiteindelijke doel: volledige toegankelijkheid. Om de norm van 100% te behalen wordt de gemeente geadviseerd om ook permanente toegankelijkheid te stimuleren bij eigenaren van openbare gebouwen met een publieke functie. Het is wenselijk om de geschiktheid van de stemlokalen opnieuw te beoordelen. Met name district twee en zes verdienen extra aandacht. Zo wordt toegankelijkheid ‘normaal’ in plaats van de uitzondering op de regel.

Aanbevelingen in het kort:

- Betere instructies door bijvoorbeeld belangenorganisatie(s) bij de bijeenkomst te betrekken. Extra aandacht voor assistentieverlening in het stemhokje is wenselijk.
- Vergroot de bekendheid van de checklist onder stembureau-medewerkers.
- Eenvoudige verbeterpunten qua fysieke toegankelijkheid direct oplossen.
- Toegankelijkheid kritisch monitoren in de toekomst.
- Stimuleren permanente toegankelijkheid.
- Invoeren (eind)evaluatie.

L Literatuurlijst

AD Groene Hart

Andriessen, H.P. (verslaggever). (2018, 21 maart). *Studente onderzoekt toegankelijkheid stembureau gemeente Montfoort* [videobestand] In *AD Groene Hart*. Geraadpleegd op 22 maart 2018, van <https://www.ad.nl/woorden/studente-onderzoekt-toegankelijkheid-stembureau-s-gemeente-montfoort~a4572e4a/>

Art.1 Midden Nederland

Art.1 MN (2013). *Missie en visie*. Geraadpleegd op 18 mei 2018, van <http://www.art1middennederland.nl/over-art-1-mn/visie-en-missie/>

Baarda, de Goede & Teunissen

Baarda, D., Goede, M. de, & Teunissen, J. *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*. Groningen, Nederland: Noordhoff Uitgevers BV 2001

Centrum beleid adviserend onderzoek BV

Cebeon (2017). *Toegankelijkheid van stemlokalen*. Geraadpleegd op: 28 mei 2018, van <http://www.cebeon.nl/toegankelijkheid-van-stemlokalen/>

Centraal Bureau voor de Statistiek

Nijmeijer, H. (2000). Nederland in delen; Groot en klein, In: *Centraal Bureau voor de Statistiek Index*, 22-23.

Ferdie Migchelbrink

Migchelbrink, F. *De kern van participatief actieonderzoek*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij SWP 2016

Kieswet

Kieswet (uittreksel) 1989. (2017, 1 december). Geraadpleegd op 18 maart 2018, van <http://wetten.overheid.nl/BWBR0004627/2017-12-01>

Nederlands Juristenblad

Brüheim, E. & Jong, R. de (2017). Reactie: Waarom mensen met een verstandelijke beperking geen recht hebben op ondersteuning bij het stemmen, In: *Nederlands Juristenblad*, afl. 23.

Nederlandse Omroep Stichting

NOS (2018). *Kiesraad: ook hulp in stemhokje voor verstandelijk gehandicapte*. Geraadpleegd op: 21 mei 2018, van <https://nos.nl/artikel/2233037-kiesraad-ook-hulp-in-stemhokje-voor-verstandelijk-gehandicapte.html>

NIVEL & Trimbos-instituut

Boeije, H., Heins, M., Inhulsen, M.B., Kappen, H. & Putter, I. de (2017). *Toegankelijkheid Tweede Kamerverkiezing 2017 voor mensen met een beperking: hindernissen én oplossingen*. Gepubliceerd onderzoek in opdracht van het College voor de Rechten van de Mens. NIVEL in samenwerking met het Trimbos-instituut, Utrecht.

UNTC

United Nations Treaty Collection (2016). *IV 15. Human rights*. Geraadpleegd op: 15 mei 2018, van <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20I/Chapter%20IV/IV-15.en.pdf>

Van Schaaijk

Van Schaaijk, G.A.E.M. *Praktijkgericht juridisch onderzoek*. Den Haag, Nederland: Boom Juridische uitgevers 2011

Vereniging van Nederlandse Gemeenten

VNG (2012). *Toegankelijke stemlokalen; toegankelijkheidscriteria voor stemlokalen*.

Geraadpleegd op: 15 mei 2018, van

https://vng.nl/files/vng/vng/Documenten/actueel/beleidsvelden/bestuur/2012/20120622_checklist_toegankelijk_stemlokalen.pdf

Verhoeven 2010

Verhoeven, N. (2010). *Wat is onderzoek?* Den Haag: Boom onderwijs 2010

VN-verdrag handicap

VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap 2006. (2016, 14 juli).

Geraadpleegd op 22 maart 2018, van <http://wetten.overheid.nl/BWBV0004045/2016-07-14>

Wetsvoorstel 33 990

Dijk, O. de & Voortman (2016). *Kamerstuk 33990 nr.33*. Geraadpleegd op: 17 mei 2018, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33990-33.html>

B Bijlagen

Bijlage A Overzicht stemlokalen gemeente Montfoort

Nummer	Stembureau	Adres	Plaats
1.	Woonzorgcentrum Antoniushof	Antoniushof 1	Montfoort*
2.	Sporthal Hofland	Bovenkerkweg 80	Montfoort*
3.	Aula scholencomplex	G. van Damstraat 83	Montfoort
4.	School met de Bijbel	Joop Westerweelstraat 18	Montfoort
5.	Heeswijkschool	Jonker Fransstraat 1A	Montfoort
6.	Het Wapen van Linschoten	Dorpsstraat 34	Linschoten
7.	Cultuurhuis de Brede Vaart	Laan van Rapijnen 36	Linschoten*

* Rolstoel toegankelijk volgens de gemeente Montfoort

Bijlage B Vragenlijst stembureaumedewerkers

Nummer	Vraag
1.	Op welke wijze bent u geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag?
<i>Lichamelijke beperking</i>	
2.	Wat doet u als iemand met een lichamelijke beperking binnenkomt en wilt gaan stemmen?
3.	Wat doet u als iemand met een lichamelijke beperking hulp vraagt voor in het stemhokje?
4.	Zo ja? (hulpverlening) Hoe gaat het in zijn werk? Van wie hulp?
5.	Tot hoe ver gaat de hulp?
<i>Visuele beperking</i>	
6.	Wat doet u als iemand met een visuele beperking binnenkomt en wilt gaan stemmen?
7.	Wat doet u als iemand met een visuele beperking hulp vraagt voor in het stemhokje?
8.	Zo ja? (hulpverlening) Hoe gaat het in zijn werk? Van wie hulp?
9.	Tot hoe ver gaat de hulp?
10.	Heeft u vanuit uw functie als stembureaumedewerker tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten voor mensen met een beperking in uw gemeente?

Bijlage C Topics interviews

Topics	Vragen interviews	Beantwoording deelvraag
Werkwijze		
Instructie	Op welke wijze bent u geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag?	3
Kundigheid		
Ervaring	Wat doet u als iemand met een lichamelijke beperking binnenkomt en wilt gaan stemmen?	4
Toepassing in de praktijk	- Wat doet u als iemand met een lichamelijke beperking hulp vraagt voor in het stembokje? * - Hoe gaat hulpverlening in zijn werk?	
Kennis		
Assistentie in het stembokje	Hulpverlening toestaan? Zo ja, tot hoe ver gaat de hulp?	4
Hulpverlening	Van wie hulp?	
Zelfstandigheid		
Responsiviteit		
Tips toegankelijkheid	Heeft u vanuit uw functie als stembureau medewerker tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten voor mensen met een beperking in uw gemeente?	Centrale onderzoeksvraag (2 ^e deel)
Mening		

* Zelfde vraagstelling voor visueel beperkten

Bijlage D Respondentenlijst

De respondenten* die een bijdrage hebben geleverd worden hieronder opgesomd.

Nummer	Naam	Functie	Telefoon	Plaats
1.	Jxxx de Jxxx	Voorzitter	06-xxxxxxx	Montfoort
2.	Axxx Vxxx	Medewerker	0348-xxxxxxx	Montfoort
3.	Ixxx Vxxx	Medewerker	0348-xxxxxxx	Montfoort
4.	Gxxx Vxxx	Medewerker	0348-xxxxxxx	Montfoort
5.	Bxxx Jxxx	Voorzitter	06-xxxxxxx	Montfoort
6.	Bxxx Vxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Montfoort*
7.	Hxxx Xxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Montfoort
8.	Rxxx Dxxx	Voorzitter	06-xxxxxxx	Montfoort
9.	Lxxx Sxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Montfoort
10.	Lxxx Sxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Montfoort
11.	Axxx v.d. Bxxx	Medewerker	0348-xxxxxxx	Montfoort
12.	Ixxx Mxxx	Voorzitter	06-xxxxxxx	Montfoort
13.	Lxxx Lxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Montfoort
14.	Gxxx Bxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Montfoort
15.	Hxxx Dxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Montfoort
16.	Dhr. Oxxx	Voorzitter	06-xxxxxxx	Montfoort
17.	Hxxx Cxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Montfoort
18.	Pxxx Gxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Montfoort*
19.	Wxxx de Gxxx	Voorzitter	0348-xxxxxxx	Linschoten
20.	Dxxx Hxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Linschoten
21.	Mxxx Bxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Linschoten
22.	Cxxx Hxxx	Voorzitter	06-xxxxxxx	Linschoten
23.	Txxx v.d. Sxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Linschoten*
24.	Bxxx Vxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Linschoten
25.	Fxxx de Bxxx	Medewerker	06-xxxxxxx	Linschoten*

*De volledige lijst kan op verzoek vertoont worden

* Telefonisch niet bereikbaar

26.	Henny Snel	Contactpersoon gemeente Montfoort
-----	------------	-----------------------------------

Bijlage E Uitwerkingen observatie

DISTRICT ÉÉN

Stembureau: Wooncentrum Antoniushof
Locatie: Antoniushof 1, Montfoort
Datum: 21-03-2018

Bereikbaarheid

De locatie ligt direct aan de openbare weg en is rolstoel toegankelijk (zie foto 1). Aan de zijkant van het stemlokaal zijn drie gehandicaptenparkeerplaatsen aanwezig, waarvan één op naam (zie foto 2). Deze voldoen aan punt 1.2.2 genoemde voorwaarde van de checklist. Het bord met de aanduiding ‘stembureau’ in kapitalen voldoet niet aan de afmeting zoals beschreven onder punt 1.2.1 van de checklist (zie foto 3). Wel voldoet het aan contrastwaardeverschil t.o.v. achtergrond (geen rood/groen combinatie). Daarnaast is er een grote vlag aanwezig waaruit duidelijk kan worden opgemaakt dat dit een stemlocatie is.

Betreedbaarheid

De entree voldoet aan alle voorwaarden onder punt 1.3.2 (zie foto 1). Het stemlokaal is bereikbaar voor stoklopers, rolstoelgebruikers en dergelijke. Er is een brede doorgang met automatisch openende deuren wat de bedieningsweerstand makkelijk maakt. In de hal ligt alleen een inlegmat en voldoet hiermee aan 1.3.3 (zie foto 4). Echter is de mat niet volledig functioneel omdat de naden niet zijn afgeplakt. De mat krult hierdoor omhoog wat voor gevaarlijke situaties kan zorgen. De routeaanduiding in de locatie is duidelijk gemaakt door het plaatsen van kleine bordjes met rode peil (zie foto 5). Wel is de ingang wat donker wat het zicht verminderd.

Bruikbaarheid

Bij binnenkomst van het stemlokaal valt de grote vrije ruimte op. Er is voldoende ruimte vóór de stemtafel en de stemhokjes (zie foto 6). Op foto 8 is goed te zien dat er tenminste één stemhokje uitgevoerd is met een schrijfbord op zithoogte en hiermee onderrijdbaar voor rolstoelen. De verkeersruimte wordt enkel bemoeilijkt door een kleine drempel bij de ingang van het stemlokaal (zie foto 7). De stembussen voldoen aan de afmeting als onder punt 1.4.5, alleen staan ze dicht op elkaar. Een kleine onhandigheid hierbij is dat ze vóór de stemtafel staan (zie foto 6). Het uitvergroot stembiljet is onhandig geplaatst, namelijk achterop de deur die open staat en voldoet niet aan de genoemde afmetingen volgens punt 1.4.6 (zie foto 9). In het stemlokaal zijn redelijk veel stoelen aanwezig met armleuning. Tot slot is er een leesloep aanwezig, maar deze ligt op de stemtafel in de verpakking in plaats van in één van de stemhokjes.

Verbeterpunten

- Borden met juiste afmetingen aan openbare weg;
- Doorgang stemlokaal toegankelijker door afplakken of verwijderen inlegmat;
- Leesloep in het stemhokje;
- Stembussen op een andere plek;
- Informatiebord met juiste afmeting op een zichtbare plek.

Onderwerp	V*	VN*	N.V.T.*	Toelichting <i>Indien nodig ter onderbouwing</i>
1.1 Communicatie				
1.1.1 Gemeentelijke website	■	☐	☐	
1.1.2 Verspreiden voorlichtingsmateriaal	■	☐	☐	
1.2 Bereikbaarheid				
1.2.1 Bord(en) op de openbare weg	☐	■	☐	Onjuiste afmetingen borden. Wel vlag “stembureau” aanwezig.
1.2.2 Toegangsroute	■	☐	☐	Drie gehandicaptenparkeerplaatsen aanwezig, waarvan één op naam en toegankelijke route.
1.2.3 Routeaanduiding	☐	☐	■	Stemlokaal lag aan de openbare weg en direct zichtbaar.
1.2.4 Toegang indien niet aan openbare weg	☐	☐	■	
1.3 Betreedbaarheid				
1.3.1 Hulpmiddelen toegankelijk	■	☐	☐	
1.3.2 Entree stemlokalen	■	☐	☐	Brede doorgang en loopgang. Deuren gaan automatisch open.
1.3.3 Deurmatten	■	☐	☐	Inlegmat in de hal.
1.3.4 Beschermd vloerdekking	☐	■	☐	Niet volledig functioneel; naden zijn niet afgeplakt.
1.4 Bruikbaarheid				
1.4.1 Verkeersruimte	■	☐	☐	
1.4.2 Stemtafel	■	☐	☐	Kleine onhandigheid; stembussen staan voor de stemtafel.
1.4.3 Stoelen	■	☐	☐	Stoelen aanwezig met armleuning.
1.4.4 Stemhokje	■	☐	☐	Eén stemhokje met tafel op zithoogte.
1.4.5 Stembus	■	☐	☐	Twee stembussen voldoende uit elkaar + juiste afmetingen. Kleur rood/blauw.
1.4.6 Informatieborden	☐	■	☐	Plaats van vergroot stembiljet onhandig geplaatst; op deur die open staat en onjuiste afmeting.
1.4.7 Kieshulpmiddelen	■	☐	☐	Leesloep aanwezig op de stemtafel.

DISTRICT TWEE

Stembureau: Sporthal Hofland
Locatie: Bovenkerkweg 80, Montfoort
Datum: 21-03-2018

Bereikbaarheid

De locatie is goed te bereiken met de auto. Er was voldoende parkeergelegenheid, maar geen speciale gehandicaptenparkeerplaats. De ingang was redelijk moeilijk te bereiken door de stoepdrempels. Naast de ontoegankelijke route voldeden de borden aan de openbare weg niet aan de kenmerken en afmetingen zoals genoemd onder punt 1.2.1 van de checklist. Wel was er een grote vlag aanwezig met de tekst: “stembureau”. Hieruit kon duidelijk worden opgemerkt dat dit een stemlocatie was.

Betreedbaarheid

Het binnenkomen was een groot obstakel. De smalle ingang van het stemlokaal en de onstabiele hellingbaan zorgde voor moeilijkheden (zie foto 10). Om de deur te openen moest je het handmatig naar je toetrekken wat haast onmogelijk was voor de mensen met een rollator of rolstoel. Het binnen gaan en de deur openhouden moest tegelijkertijd gebeuren. Eénmaal in de hal was de stemtafel en de stemhokjes goed betreedt baar.

Bruikbaarheid

De ruimte tussen de stemtafel, stemhokjes en de stembussen was erg krap, maar voldoen aan de afmetingen. Gelegenheid om te gaan zitten was er niet. Er waren geen stoelen aanwezig. Beide schrijftafels van de stemhokjes stonden op stahoogte (zie foto 12). Wel lag er in één van de stemhokjes de leesloep. De stembussen stonden vrij dicht op elkaar, er was onvoldoende afstand om de bussen te onderscheiden (zie foto 12). Dit kan leiden tot een verkeerde handeling waardoor het stembiljet in een andere bus terecht komt. Het uitvergroete stembiljet was duidelijk zichtbaar maar had niet de juiste afmetingen.

Verbeterpunten

- Bedieningsweerstand deur vergemakkelijken;
- Bredere en stabiele doorgang;
- Verkeersruimte vergroten;
- Stoelen plaatsen (met- en zonder armleuningen);
- Eén verlaagd schrijfbord creëren;
- Informatiebord met juiste afmeting.

Onderwerp	V*	VN*	N.V.T.*	Toelichting <i>Indien nodig ter onderbouwing</i>
1.1 Communicatie				
1.1.1 Gemeentelijke website	■	□	□	
1.1.2 Verspreiden voorlichtingsmateriaal	■	□	□	
1.2 Bereikbaarheid				
1.2.1 Bord(en) op de openbare weg	□	■	□	Borden voldoen niet aan kenmerken. Wel vlag “stembureau” aanwezig.
1.2.2 Toegangsroute	□	■	□	Geen gehandicaptenparkeerplaats, wel voldoende parkeerruimte. Redelijk ontoegankelijke route; stoepdrempels.
1.2.3 Routeaanduiding	□	□	■	
1.2.4 Toegang indien niet aan openbare weg	□	□	■	
1.3 Betreedbaarheid				
1.3.1 Hulpmiddelen toegankelijk	□	■	□	Smalle ingang met onstabiele hellingbaan.
1.3.2 Entree stemlokalen	□	■	□	Bedieningsweerstand deur is redelijk zwaar + vermoeilijkt door deur naar je toe te halen (‘trekken’)
1.3.3 Deurmatten	■	□	□	Geen deurmat aanwezig.
1.3.4 Beschermd vloerdekking	□	□	■	
1.4 Bruikbaarheid				
1.4.1 Verkeersruimte	■	□	□	Voldoet net aan afmetingen, maar erg krap en alles stond vrij dicht op elkaar.
1.4.2 Stemtafel	■	□	□	Vier leden past net aan stemtafel.
1.4.3 Stoelen	□	■	□	Geen stoelen aanwezig.
1.4.4 Stemhokje	□	■	□	Beiden op stahoogte.
1.4.5 Stembus	□	■	□	Onvoldoende afstand tussen stembussen.
1.4.6 Informatieborden	□	■	□	Onjuiste afmeting (te klein) wel duidelijk zichtbaar.
1.4.7 Kieshulpmiddelen	■	□	□	Leesloep ligt in één van de stemhokjes.

DISTRICT DRIE

Stembureau: Aula Scholencomplex
Locatie: G. van Damstraat 83, Montfoort
Datum: 21-03-2018

Bereikbaarheid

De locatie was voor een buitenstaander of nieuwkomer moeilijk te vinden. De adres aanduiding was onduidelijk omdat het huisnummer ontbrak (zie foto 13). Het stemlokaal lag aan een verhard fietspad (zie foto 14 en 15). Een parkeergelegenheid voor auto's lag circa 100 meter terug en een gehandicaptenparkeerplaats was niet aanwezig. Borden aan de openbare weg ontbraken, er was alleen de grote vlag (zie foto 15). Eén bordje bij de ingang was niet duidelijk leesbaar door de rode pijl (zie foto 16). De locatie lag niet direct aan de openbare weg, maar was verhard en obstakelvrij.

Betreedbaarheid

Het binnentreden van het stemlokaal ging niet geheel obstakelvrij. Bij de ingang was een drempel aanwezig (zie foto 17) en er stond slechts één deur open (zie foto 18). In de gang was een oprijplank beschikbaar, maar deze werd niet gebruikt (zie foto 19). In de hal lag een inlegmat, maar dit zorgde niet voor onhandigheden.

Bruikbaarheid

De verkeersruimte was ruim voldoende (zie foto 20). Een grote aula met een juiste indeling qua stemtafel, stembussen en stemhokjes. Er waren meerdere zitplekken aanwezig. Een aantekening hierbij was dat het voornamelijk krukjes waren zonder armleuningen (zie foto 23). Beide schrijftafels van de stemhokjes waren op stahoogte (zie foto 20). De stembussen stonden voldoende uit elkaar met inachtneming van de juiste afmeting. Ook werden de kleuren rood/blauw goed weergegeven (zie foto 21). De loop was aanwezig op de stemtafel (zie foto 24). Het uitvergroete stembiljet was onhandig geplaatst, namelijk op een openstaande deur (zie foto 22). De juiste afmetingen ontbraken, maar was wel op een neutrale achtergrond geplaatst.

Verbeterpunten

- Gehandicaptenparkeergelegenheid creëren;
- Routeaanduiding naar het stembureau;
- Doorgang stemlokaal toegankelijker maken door oprijplank gebruiken;
- Stoelen met armleuning plaatsen;
- Leesloop in het stemhokje;
- Eén verlaagd schrijfbord creëren;
- Informatiebord met juiste afmeting op een zichtbare plek.

Onderwerp	V*	VN*	N.V.T.*	Toelichting <i>Indien nodig ter onderbouwing</i>
1.1 Communicatie				
1.1.1 Gemeentelijke website	■	□	□	
1.1.2 Verspreiden voorlichtingsmateriaal	■	□	□	
1.2 Bereikbaarheid				
1.2.1 Bord(en) op de openbare weg	□	■	□	Borden voldoen niet aan kenmerken. Wel vlag “stembureau” aanwezig.
1.2.2 Toegangsroute	□	■	□	Geen gehandicaptenparkeerplaats binnen 50m. Locatie aan een verhard fietspad gelegen.
1.2.3 Routeaanduiding	□	■	□	Geen bordjes met pijl in juiste richting. Huisnummer niet op gebouw aanwezig.
1.2.4 Toegang indien niet aan openbare weg	■	□	□	Toegangsroute is obstakelvrij en verhard.
1.3 Betreedbaarheid				
1.3.1 Hulpmiddelen toegankelijk	□	■	□	Drempel bij ingang stembureau.
1.3.2 Entree stemlokalen	■	□	□	Dubbele deuren waarvan één open. Vrije doorgang, geen drempels.
1.3.3 Deurmatten	■	□	□	Inlegmat in de hal.
1.3.4 Beschermd vloerdekking	□	□	■	
1.4 Bruikbaarheid				
1.4.1 Verkeersruimte	■	□	□	Ruime locatie, grote aula.
1.4.2 Stemtafel	■	□	□	Tafelkleed over de stemtafel, hierdoor zijn afmetingen niet goed zichtbaar.
1.4.3 Stoelen	□	■	□	Wel krukjes aanwezig, maar zijn niet bewust neergezet. Ontbreken van armleuningen.
1.4.4 Stemhokje	□	■	□	Beiden op stahoogte.
1.4.5 Stembus	■	□	□	Twee stembussen voldoende uit elkaar en juiste afmetingen. Kleur rood/blauw.
1.4.6 Informatieborden	□	■	□	Plaats van vergroot stembiljet onhandig geplaatst; op deur die open staat en onjuiste afmeting.
1.4.7 Kieshulpmiddelen	■	□	□	Leesloep aanwezig op de stemtafel.

DISTRICT VIER

Stembureau: Het kompas: de School met de Bijbel
Locatie: Joop Westerweelstraat 18, Montfoort
Datum: 21-03-2018

Bereikbaarheid

De locatie was goed te bereiken met de auto. Parkeerplaatsen voor gehandicapten waren achter de school (zie foto 26). Vanaf daar was er een toegankelijke route naar het stemlokaal, alleen ontbrak de routeaanduiding. Er stonden geen bordjes met de pijl in de juiste richting. De ingang achterzijde zie je op foto 28 en de ingang aan de voorzijde op foto 25.

Betreedbaarheid

Vóór de school lag een groot verhard schoolplein (zie foto 25). De bedieningsweerstand van de deur werd vermoeilijkt doordat je handmatig de deur naar je toe moest halen. Wel was er een vrije doorgang zonder drempels. Ook de routeaanduiding in het schoolgebouw was duidelijk weergegeven.

Bruikbaarheid

De verkeersruimte was voldoende, ter grootte als een gymzaal (op een basisschool). De stemhokjes hadden beide een verhoogd schrijfblad. De stembussen hadden voldoende afstand tot elkaar en de kleuren waren duidelijk zichtbaar. In de hoek van de zaal stonden tuinstoelen opgestapeld, maar niet in gebruik om op te zitten. Ook de leesloep was aanwezig maar zat nog in de koffer. Tot slot was het uitvergroot stembiljet onhandig geplaatst (op een deur die open stond) en had onjuiste afmetingen.

Verbeterpunten

- Routeaanduiding bij voor- en achteringang;
- Doorgang stemlokaal toegankelijker door één deur open;
- Stoelen plaatsen (met- en zonder armleuningen);
- Leesloep in het stemhokje;
- Eén verlaagd schrijfblad creëren;
- Informatiebord met juiste afmeting op een zichtbare plek.

Onderwerp	V*	VN*	N.V.T.*	Toelichting <i>Indien nodig ter onderbouwing</i>
1.1 Communicatie				
1.1.1 Gemeentelijke website	■	☐	☐	
1.1.2 Verspreiden voorlichtingsmateriaal	■	☐	☐	
1.2 Bereikbaarheid				
1.2.1 Bord(en) op de openbare weg	☐	■	☐	Borden voldoen niet aan kenmerken. Wel vlag “stembureau” aanwezig.
1.2.2 Toegangsroute	■	☐	☐	Twee gehandicaptenparkeerplaatsen en een toegankelijke route.
1.2.3 Routeaanduiding	☐	■	☐	Geen bordjes met pijl in juiste richting.
1.2.4 Toegang indien niet aan openbare weg	☐	☐	■	
1.3 Betreedbaarheid				
1.3.1 Hulpmiddelen toegankelijk	■	☐	☐	Groot oppervlak voor de ingang (schoolplein).
1.3.2 Entree stemlokalen	■	☐	☐	Bedieningsweerstand vermoeilijkt door deur naar je toe te halen (‘trekken’). Wel vrije doorgang, geen drempels.
1.3.3 Deurmatten	■	☐	☐	Inlegmat in de hal.
1.3.4 Beschermd vloerdekking	☐	☐	■	
1.4 Bruikbaarheid				
1.4.1 Verkeersruimte	■	☐	☐	
1.4.2 Stemtafel	■	☐	☐	
1.4.3 Stoelen	☐	■	☐	Tuinstoelen opgestapeld in de hoek van het lokaal. Niet bruikbaar.
1.4.4 Stemhokje	☐	■	☐	Beiden op stahoogte.
1.4.5 Stembus	■	☐	☐	Twee stembussen voldoende uit elkaar en juiste afmetingen. Kleur rood/blauw.
1.4.6 Informatieborden	☐	■	☐	Plaats van vergroot stembiljet onhandig geplaatst; op deur die open staat en onjuiste afmeting.
1.4.7 Kieshulpmiddelen	■	☐	☐	Leesloep aanwezig, maar in de koffer.

DISTRICT VIJF

Stembureau: Heeswijkschool
Locatie: Jonker Fransstraat 1a, Montfoort
Datum: 21-03-2018

Bereikbaarheid

De locatie lag direct aan de openbare weg en goed zichtbaar voor voorbijgangers. Er waren geen gehandicaptenparkeerplaatsen (foto 31), wel een Kiss & Ride gelegenheid (foto 30). Vanaf hier was er een toegankelijke route via de stoep naar de ingang van het stemlokaal (foto 29). Geen borden maar een grote witte vlag bij de ingang. Hieruit kan duidelijk worden opgemaakt dat dit een stemlocatie is.

Betreedbaarheid

De ingang van het gebouw had dubbele deuren, waarvan één standaard open stond (zie foto 29). Er was een vrije doorgang zonder drempels. Echter bij binnenkomst was er onduidelijkheid over de route van het stemlokaal. Je liep er snel voorbij.

Bruikbaarheid

Er was voldoende verkeersruimte. De stemtafel stond op wieltjes maar wel vast. De stemhokjes hadden beide een hoog schrijfblad (zie foto 32). Daarbij waren er geen stoelen aanwezig om te zitten. Wel stonden de stembussen voldoende uit elkaar met de juiste kleuraanduiding (zie foto 33). Het uitvergroete stembiljet had de onjuiste afmetingen en hing op een raam. De loop was aanwezig indien er specifiek om gevraagd werd.

Verbeterpunten

- Gehandicaptenparkeergelegenheid creëren;
- Routeaanduiding in het gebouw;
- Stoelen plaatsen (met- en zonder armleuningen);
- Leesloop in het stemhokje;
- Eén verlaagd schrijfblad creëren;
- Informatieborden met juiste afmeting.

Onderwerp	V*	VN*	N.V.T.*	Toelichting <i>Indien nodig ter onderbouwing</i>
1.1 Communicatie				
1.1.1 Gemeentelijke website	■	☐	☐	
1.1.2 Verspreiden voorlichtingsmateriaal	■	☐	☐	
1.2 Bereikbaarheid				
1.2.1 Bord(en) op de openbare weg	☐	■	☐	Onjuiste afmetingen borden. Wel vlag “stembureau” aanwezig.
1.2.2 Toegangsroute	☐	■	☐	Geen gehandicapten parkeerplaats. Wel ‘Kiss & Ride en een toegankelijke route.
1.2.3 Routeaanduiding	☐	☐	■	Stemlokaal ligt aan de openbare weg en direct zichtbaar.
1.2.4 Toegang indien niet aan openbare weg	☐	☐	■	
1.3 Betreedbaarheid				
1.3.1 Hulpmiddelen toegankelijk	■	☐	☐	
1.3.2 Entree stemlokalen	■	☐	☐	Dubbele deuren waarvan één open. Vrije doorgang, geen drempels. Alleen onduidelijkheid over routeaanduiding tussen entree en stemhokjes.
1.3.3 Deurmatten	■	☐	☐	Inlegmat in de hal.
1.3.4 Beschermd vloerdekking	☐	☐	■	
1.4 Bruikbaarheid				
1.4.1 Verkeersruimte	■	☐	☐	
1.4.2 Stemtafel	■	☐	☐	Stemtafel op wieltjes, maar stond vast.
1.4.3 Stoelen	☐	■	☐	Geen stoelen aanwezig.
1.4.4 Stemhokje	☐	■	☐	Beiden op stahoogte.
1.4.5 Stembus	■	☐	☐	Twee stembussen voldoende uit elkaar en juiste afmetingen. Kleur rood/blauw.
1.4.6 Informatieborden	☐	■	☐	Onjuiste afmetingen (te klein).
1.4.7 Kieshulpmiddelen	■	☐	☐	Leesloep aanwezig indien er specifiek om wordt gevraagd.

DISTRICT ZES

Stembureau: Het Wapen van Linschoten
Locatie: Dorpsstraat 34, Linschoten
Datum: 21-03-2018

Bereikbaarheid

De locatie lag direct aan de openbare weg en goed zichtbaar voor voetgangers (zie foto 34). Er waren zowel borden als een grote vlag aanwezig (zie foto 35). De borden met rode pijlen hadden alleen een onjuiste afmeting en één was zelf onduidelijk geplaatst (zie foto 36 en 37). Er waren geen gehandicaptenparkeerplaatsen binnen 50 meter. Er kon met enige moeite geparkeerd worden in de smalle Dorpsstraat.

Betreedbaarheid

Er was een smalle ingang en doorgang met drempel bij binnenkomst (zie foto 39 en 40). De deur stond wel standaard open wat de bedieningsweerstand overbodig maakte. In de hal lag een losse grijze deurmat zonder dat deze afgeplakt was op de naden (zie foto 40). De doorgang naar het stemlokaal zelf was erg smal door een gang met scherpe bocht waar nauwelijks hulpmiddelen zoals een rolstoel of rollator naar binnen kon.

Bruikbaarheid

De verkeersruimte was onvoldoende qua grootte. Rolstoelen en/of scootmobielen konden zich moeilijk verplaatsen. De stemhokjes hadden beide een verhoogd schrijfblad (zie foto 41). Aan de zijkant van het lokaal stonden 2 stoelen met armleuningen (zie foto 42). De stembussen stonden voldoende uit elkaar met de juiste kleuraanduiding. De leesloep was helaas niet aanwezig in het stemlokaal wat voor een groot knelpunt kan zorgen voor mensen met een visuele beperking. Ook het uitvergroete stembiljet was onhandig geplaatst in een vreemde constructie en had onjuiste afmetingen (zie foto 43).

Verbeterpunten

- Zichtbare bord(en) bij de openbare weg;
- Bredere doorgang zonder drempels;
- Gehandicaptenparkeergelegenheid creëren;
- Verkeersruimte vergroten;
- Stoelen zonder armleuningen plaatsen;
- Leesloep aanwezig in het stemlokaal;
- Eén verlaagd schrijfblad creëren;
- Informatieborden met juiste afmeting.

Onderwerp	V*	VN*	N.V.T.*	Toelichting <i>Indien nodig ter onderbouwing</i>
1.2 Communicatie				
1.1.1 Gemeentelijke website	■	□	□	
1.1.2 Verspreiden voorlichtingsmateriaal	■	□	□	
1.2 Bereikbaarheid				
1.2.1 Bord(en) op de openbare weg	□	■	□	Onjuiste afmetingen borden. Wel vlag “stembureau” aanwezig.
1.2.2 Toegangsroute	□	■	□	Geen gehandicaptenparkeerplaats binnen 50m. Parkeren langs de weg (dorpsstraatje).
1.2.3 Routeaanduiding	□	□	■	Stemlokaal ligt aan de openbare weg en direct zichtbaar.
1.2.4 Toegang indien niet aan openbare weg	□	□	■	
1.3 Betreedbaarheid				
1.3.1 Hulpmiddelen toegankelijk	□	■	□	Smalle ingang en doorgang.
1.3.2 Entree stemlokalen	□	■	□	Onjuiste afmetingen (te smal). Drempel aanwezig en dicht aan openbare weg. Deur wel open.
1.3.3 Deurmatten	□	■	□	Losse grijze mat in de hal.
1.3.4 Beschermd vloerdekking	□	■	□	Niet volledig functioneel; naden zijn niet afgeplakt.
1.4 Bruikbaarheid				
1.4.1 Verkeersruimte	□	■	□	Doorgang te smal voor rolstoelen/scootmobielen.
1.4.2 Stemtafel	□	■	□	Juiste afmetingen alleen niet obstakelvrij vanaf de ingang voor rollator, rolstoel of scootmobiel.
1.4.3 Stoelen	■	□	□	Twee stoelen aanwezig met armleuning.
1.4.4 Stemhokje	□	■	□	Beiden op stahoogte.
1.4.5 Stembus	■	□	□	Twee stembussen voldoende uit elkaar en juiste afmetingen. Kleur rood/blauw.
1.4.6 Informatieborden	□	■	□	Onjuiste afmetingen en niet aan een wand.
1.4.7 Kieshulpmiddelen	□	■	□	Geen leesloep aanwezig.

DISTRICT ZEVEN

Stembureau: Cultuurhuis de Brede Vaart
Locatie: Laan van Rappijnen 36, Linschoten
Datum: 21-03-2018

Bereikbaarheid

De toegangsroute is obstakelvrij en verhard (zie foto 44). Er bestaat alleen onduidelijkheid over de locatie vanaf de openbare weg, geen bordjes met rode pijl die de route aanduiden. Daarnaast zijn er ook geen bord(en) met stembureau te vinden met juiste afmetingen. Alleen staat er een vlag bij de ingang van het gebouw (zie foto 44). Er is geen gehandicaptenparkeerplaats binnen een straal van 50 meter.

Betreedbaarheid

Bij binnenkomst is er een drempel aanwezig en de bedieningsweerstand van de grote deur is erg zwaar (zie foto 45). Daarnaast wordt de bedieningsweerstand vermoeilijkt doorat je de deur naar je toe moet halen ('trekken'). Dit maakt het haast onmogelijk om zelfstandig met een rolstoel en/of rollator binnen te komen. In de hal lag een inlegmat, maar dit zorgde niet voor overlast.

Bruikbaarheid

De verkeersruimte in het stemlokaal is voldoende groot (zie foto 46). Beide stemhokjes waren op stahoogte maar de voorzitter gaf aan dat deze gemakkelijk verstelbaar zijn (zie foto 46). De stembussen stonden voldoende uit elkaar met de juiste kleuraanduiding (zie foto 47). Er stonden alleen stoelen zonder armleuningen. Op de stemtafel was er een leesloep aanwezig die gebruikt kon worden. Het uitvergrootte stembiljet was onhandig geplaatst tegen een gele boekenkast (zie foto 48). Bovendien had het onjuiste afmetingen.

Verbeterpunten

- Bord(en) aan de openbare weg met juiste afmetingen;
- Routeaanduiding vanaf openbare weg;
- Bedieningsweerstand vergemakkelijken;
- Gehandicaptenparkeergelegenheid creëren;
- Stoelen met armleuningen plaatsen;
- Leesloep aanwezig in het stemhokje;
- Eén verlaagd schrijfbld creëren;
- Informatieborden met juiste afmeting op een zichtbare plek.

Onderwerp	V*	VN*	N.V.T.*	Toelichting <i>Indien nodig ter onderbouwing</i>
1.3 Communicatie				
1.1.1 Gemeentelijke website	■	□	□	
1.1.2 Verspreiden voorlichtingsmateriaal	■	□	□	
1.2 Bereikbaarheid				
1.2.1 Bord(en) op de openbare weg	□	■	□	Borden voldoen niet aan kenmerken. Wel vlag “stembureau” aanwezig maar om een hoek.
1.2.2 Toegangsroute	□	■	□	Geen gehandicaptenparkeerplaats binnen 50m.
1.2.3 Routeaanduiding	□	■	□	Onduidelijk vanaf de openbare weg, geen bordjes met pijl in de goede richting.
1.2.4 Toegang indien niet aan openbare weg	■	□	□	Toegangsroute is obstakelvrij en verhard.
1.3 Betreedbaarheid				
1.3.1 Hulpmiddelen toegankelijk	□	■	□	Moeilijke ingang en drempel.
1.3.2 Entree stemlokalen	□	■	□	Bedieningsweerstand deur is redelijk zwaar en vermoeilijkt door deur naar je toe te halen (‘trekken’).
1.3.3 Deurmatten	■	□	□	Inlegmat in de hal.
1.3.4 Beschermd vloerdekking	□	□	■	
1.4 Bruikbaarheid				
1.4.1 Verkeersruimte	■	□	□	
1.4.2 Stemtafel	■	□	□	
1.4.3 Stoelen	■	□	□	Alleen stoelen zonder armleuning.
1.4.4 Stemhokje	■	□	□	Beiden op stahoogte, maar kan worden versteld naar beneden.
1.4.5 Stembus	■	□	□	Twee stembussen voldoende uit elkaar en juiste afmetingen. Kleur rood/blauw.
1.4.6 Informatieborden	□	■	□	Onjuiste afmetingen en niet aan een wand.
1.4.7 Kieshulpmiddelen	■	□	□	Leesloep aanwezig op de stemtafel.

Bijlage F Transcripten interviews

Henny Snel

Datum: 24 april 2018

Tijd: 8:57 uur

Duur: 6:30 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

M: Op welke wijze zijn de medewerkers geïnstrueerd over het verloop van de verkiezingsdag?

H: De voorzitters van de stembureaus zijn op visite geweest, daar hebben we een bijeenkomst georganiseerd waar ook onze burgemeester aanwezig is geweest. Dit was op maandag 19 maart. Deze bijeenkomst is bedoeld om de laatste puntjes op de i te plaatsen en onderling ook goede afspraken te maken. We hebben aandacht gevraagd voor eigenlijk alles wat op het stembureau zou kunnen voorkomen. We hebben wel te maken met ervaren voorzitters, dus er zit geen één voorzitter bij die voor de eerste keer een verkiezing heeft gedraaid. Dan moet je denken aan voorzitters die al 25 jaar verkiezingen draaien op stembureaus. En we hebben natuurlijk een aantal voorbeelden, met name van mindervalide, besproken van waar ligt de grens voor behulpzaam zijn bij het uitbrengen van de stem. En daarnaast hebben alle stembureauleden, inclusief de voorzitters, ook een E-learning gevolgd. Waarin ook vragen zitten over hulp aan mindervalide.

M: Is de E-learning een soort cursus? Of hoe moet ik dat zien?

H: Nou dat is een e-learning vanuit het Ministerie. En die volg je, daar zitten alle onderdelen in van de werkzaamheden op het stembureau. Tellen tot aan volmachten et cetera. En dan moet je vragen beantwoorden. Dan krijg je natuurlijk steeds een antwoord terug of het juist is of niet. Het zijn meerkeuzevragen vanuit de Kiesraad. Staan op www.stembureauinstructie.nl. Daar zitten ook een paar praktijksituaties bij in de praktijksimulator. Ik denk dat daar zeker wel één of twee vragen in voorkomen over hulp bij mindervalide.

M: Mochten ze de e-learning niet hebben weten te halen, mogen ze dan ook niet op het stembureau aanwezig zijn?

H: Nou ze moeten hem allemaal volgen en in principe haal je hem altijd.

M: Hebben jullie na de verkiezingen een gezamenlijke evaluatie?

H: Nee. Maar nogmaals, ik denk dat de gemiddelde voorzitter op het stembureau minimaal 15 jaar zit. Dus het is niet zo dat we zo grote gemeente zijn dat een evaluatie nodig is. Het is echt wel ons kent ons.

M: Krijgen de medewerkers een logboek of instructieboek mee naar huis?

H: In principe zijn de werkzaamheden heel erg simpel op het stembureau. En de voorzitter draagt zorgt voor nieuwe leden. Kijk het is een kwestie van het afstemmen van de werkzaamheden. En het is natuurlijk niet zo ongelooflijk moeilijk om een ID-bewijs te vergelijken met de gegevens die op de stempas staan. Of af te vinken en te zien dat het stembiljet in de juiste stemtrommel wordt gedaan. Als dat netjes is afgestemd en iedereen weet wat die moet doen, ja dan is het natuurlijk niet echt moeilijk en gewoon een kwestie van je concentratie vasthouden en de mensen netjes helpen.

M: Bedankt voor de informatie. Dit waren mijn vragen wat betreft de kennis en kunde van de stembureau medewerkers.

Stembureau medewerker 1 – Jxxx de Jxxx

Datum: 25 april 2018
Tijd: 10:06 uur
Duur: 5:15 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u vanuit de gemeente geïnstrueerd over het verloop van de verkiezingsdag?
- J: De voorzitters van de stembureaus die zijn de maandag voor de verkiezingen bij elkaar geweest op het stadskantoor. En hebben daar een instructie gekregen hoe om te gaan in bepaalde situaties. Stembureau medewerkers hebben een uitnodiging gehad om deel te nemen aan zittingen stembureau en die hebben in hun mailtje een link gekregen naar een site van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, waarin de hele procedure vanaf het begin tot het einde staat opgenomen. Dus die instructie wordt naar verwezen om die in elk geval door te nemen.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking binnenkomt, bij jullie in het stemlokaal, en die wilt gaan stemmen. Wat doen jullie dan?
- J: Dat hangt ervan af wat voor beperking het is. We hebben in het stemlokaal twee hokjes; één met een verhoogd blad en één met een verlaagd blad. Dus iemand die bijvoorbeeld met een rolstoel binnenkomt die kan dan aan een laag blad zelf zijn stem uitbrengen.
- M: En hoe zit het met hulp in het hokje? Als diegene daarom vraagt.
- J: Nee, hij mag natuurlijk niet geholpen worden. Alleen mensen die blind zijn die zouden wel hulp kunnen inroepen. En dan is één van de stembureauleden bereid om daar assistentie te verlenen.
- M: Want u zegt iemand met een visuele beperking, blinde of slechtziende personen, krijgen wel hulp. Hoe ver gaat die hulpverlening? Wat doen jullie dan concreet?
- J: Ja, dat hangt een beetje af hoe de communicatie tussen de personen gaat natuurlijk. Degene die geholpen wil worden zal ongetwijfeld weten op welke partij die zou willen stemmen. En dan is natuurlijk vervolgens het uitvragen op welk kandidaat van die partij.
- M: Kleuren ze het vakje dan zelf wel rood?
- J: Je zou de hand vast kunnen houden. Maar ik moet zeggen we hebben de afgelopen jaren nog nooit meegemaakt.
- M: En mocht diegene hulp vragen voor in het stemhokje. Kan dat?
- J: Nee, niet samen in een stemhokje. Dat gaat niet.
- M: Heeft u vanuit uw functie als voorzitter tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- J: Nou, ik dacht niet direct daar iets te kunnen verzinnen, omdat wij al jaren dit doen. In het woonzorgcentrum zijn natuurlijk alle drempels geslecht. En de toegankelijkheid is daar geen probleem, omdat daar bij de bouw en inrichting rekening mee is gehouden.

Stembureau medewerker 2 – Axxx Vxxx

Datum: 24 april 2018
Tijd: 11:29 uur
Duur: 8:33 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze heeft de gemeente de medewerkers geïnstrueerd over de verkiezingsdag?
- A: Nou, daar weet ik niks van. Onze voorzitter, Jxxx de Jxxx, die hebben allemaal op maandag morgen de hele ochtend bij de gemeente geweest. Die hebben allemaal een instructie gehad en wij hebben hem via de mail. Dus wij zijn daar niet bij geweest, maar ik was natuurlijk ook de voorzitter niet. Dus wij hebben hem via de mail, dan kan je hem uitprinten en dan heb je alles op een rij.
- M: Ik begreep dat er ook wat praktijkvoorbeelden in voorkwamen.
- A: Ja.
- M: En dat jullie ook de omgang met hulp voor mindervalide hebben geoefend of doorgenomen.
- A: Ja.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking binnen komt en die wilt gaan stemmen wat doet u dan? Heeft u daar bepaalde instructies over gekregen?
- A: Nou ik heb geen instructie over gekregen, maar bij ons is het zo: ze komen binnen in een rolstoel zeg maar. We hebben een hoog en een laag stemhokje. Dus automatisch doen we ze begeleiden naar het lage stemhokje. Ik heb zelf voor iemand het formulier uitgevouwen, maar keurig neergelegd en weggegaan. Dus dat is heel discreet. En als ze het niet goed kunnen zien hebben we een vergrootglas. En we hebben één stel, die kunnen echt niet stemmen zonder elkaar dus dat hebben we tussen de vingers door gezien. Dat mag niet, maar dat hebben we wel gedaan.
- M: Oké. Want de hulp in het stemhokje, hoever reikt die?
- A: Nou tot het neerleggen van het formulier en dan moeten ze het zelf doen.
- M: Oké en mogen ze iemand meenemen of niet?
- A: Nou eigenlijk niet. Dat is met één stelletje gebeurt. De één kon het niet zien en de andere vond het schemerig, maar dan hebben we een loop hé. Zo grote loop die vergroot heel erg.
- M: En als iemand met een visuele beperking binnen komt. Hoe gaat u daar mee om?
- A: Nou als ze een klein beetje nog kunnen kijken, die loop. Als ze het niet kunnen zien, dat hebben wij niet bij de hand gehad.
- M: De functie als stembureau medewerker, doet u het al een tijdje?
- A: Ik doe het al heel lang ja. En vraag niet hoe lang, want dat weet ik niet meer.
- M: Oké, heeft u nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten? Wat zou nog beter kunnen? Heeft u daar ideeën over?
- A: Het ging eigenlijk best wel goed. Dat komt, wij zitten in het Antoniushof, dat is natuurlijk voor ouderen. Dus veel is al afgestemd om het gebouw toegankelijk te maken. En de meeste wonen daar al en weten dat wij daar zitten.

Stembureau medewerker 3 – Ixxx Vxxx

Datum: 24 april 2018
Tijd: 18:50 uur
Duur: 5:52 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag?
- I: Ik ben altijd gemeentebestuurder geweest. Dus ik doe dat al jaren. We hebben altijd van tevoren een bijeenkomst en daar wordt alles uitgelegd. Dat wordt vanuit de gemeente zelf georganiseerd.
- M: Oké. Wat wordt er bij die bijeenkomst besproken? Of hoe gaat dat in zijn werk?
- I: Er wordt gewoon precies aangegeven wat de richtlijnen zijn; hoe het stembiljet eruit ziet, welke mensen je moet weigeren met het legitimeren en allemaal van dat soort dingen. En de tijden van hoe laat we opengaan en gaan sluiten. Soort standaard gebeuren.
- M: Wat doet u als iemand met een lichamelijke beperking binnenkomt die wilt gaan stemmen?
- I: Nou dat ligt eraan, als ze in een rolstoel komen dan hebben we die verlaagde stembokje. Daar kunnen ze met de rolstoel onder. Ja soms komen ook wel is blinde mensen. En die komen ook wel is onder begeleiding. Dat ligt dan een beetje aan de voorzitter of die dat accepteert. Of die ze hulp verleent. Officieel mag het niet, maar ja als die mensen, vooral oudere mensen komen veel bij ons in het Antonius, dus dan ben je toch wel bereid om die mensen een stukje op weg te helpen. Uiteindelijk zetten ze zelf het rode rondje. Ja we helpen ze wel.
- M: Ja, precies. Ze maken dan zeg maar zelf de keuze als ik het goed begrijp?
- I: Ja, ja. Nee je mag ze niet wat influisteren ofzo. Dat doen we ook helemaal niet.
- M: Nee inderdaad. Maar hoever gaat die hulp? Wat doet u dan concreet?
- I: Als het een blind iemand is dan moet je natuurlijk wel even voorlezen de lijst. En meestal geven ze dan wel aan: ik wil stemmen op CDA of iets anders. Dan geef je even het potlood en dan zeg je als u daar u potlood neerzet dan maken zij het rood. Maar meestal zijn het wel mensen die onder begeleiding binnen komen hoor. Van een dochter of een zoon, familielid ofzo.
- M: En diegene mag dan ook als hulp mee het stembokje in?
- I: Ja, officieel mag het gewoon niet. Het ligt een beetje aan de situatie. Wij hebben zoiets van als iemand nou heel oud is en heel hulpbehoevend is. Die neemt de moeite om te komen stemmen ja die ga je dan niet terugsturen. Maar dat hangt ook wel een beetje van je voorzitter af hoor. De ene voorzitter is strenger dan de ander qua hulpverlening.
- M: Als u kijkt vanuit uw functie als stembureau medewerker, heeft u dan zelf nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten in uw gemeente?
- I: Bij ons is het heel vriendelijk en toegankelijk. Geen drempels, de hokjes zijn goed. Het is bij ons altijd heel gezellig. Ja, we zorgen altijd dat er wat lekkers op tafel staat allemaal van dat soort dingen. Dus daar heb ik eigenlijk geen op of aanmerkingen over. Ik denk dat een ander dat moet hebben die daar komt stemmen. Wat ik zo zie, ik doe het al jaren, is er een hele goede harmonie.

Stembureau medewerker 4 – Gxxx Vxxx

Datum: 26 april 2018
Tijd: 19:37 uur
Duur: 7:02 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop? Hebben jullie instructies meegekregen?
- G: Ja, wij hebben een hele uitgebreide mail gehad. Als je alles doornemen wil, dan was je daar wel een paar avonden mee zoet. En het waren ook praktijkvragen. Het was eerst tekst en later kon je het testen met vragen daarover. Helemaal doorgenomen heb ik hem niet. Ik heb wel die vragen beantwoord later.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking bij jullie binnenkomt en die wilt gaan stemmen. Hoe gaat dat in zijn werk?
- G: Het is heel goed toegankelijk. En als ik heel eerlijk ben, kijkt wel is een familielid met hem of haar mee. Maar het mag natuurlijk niet. En nou ja met een rolstoel dat redden ze wel, want wij hadden twee stemhokjes: een hoge en een lage. En bij die lage stemtafel konden rolstoelers goed stemmen. Dat ging hier heel erg goed.
- M: En als iemand slecht kon zien of blind is, hoe ging het dan in zijn werk?
- G: Dan staat er wel eens iemand naast om te begeleiden. Blinde mensen hebben wij overigens niet meegemaakt. Slechthorende personen ook eigenlijk niet. Wel rolstoelen.
- M: Oké, dus hulp in het stemhokje mag dus wel?
- G: Nou dat is dus niet gebeurd, maar dat zou misschien niet gekund hebben.
- M: Oké, maar mijn vraag is meer als iemand slechthorend is en hij of zij heeft zelf op die dag iemand meegenomen ter ondersteuning en begeleiding. Mag diegene dan ook het stemhokje in?
- G: Nou het is niet gebeurd. We hebben niemand gehad zo. En of dat wel of niet zou mogen dat had ik aan de heer de Jxxx overgelaten. Die is de voorzitter. Ik weet het niet.
- M: Vanuit uw functie als stembureau medewerker heeft u nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- G: Nee, wij zaten in het bejaardenhuis. En daar is gewoon alles prima aangepast. Dus het ging daar prima. En het overzicht was ook goed.

Stembureau medewerker 5 – Bxxx Jxxx

Datum: 24 april 2018
Tijd: 15:07 uur
Duur: 6:46 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag?
- B: Ja, er werden wat voorbeelden aangedragen hoe de telling ging. Kijk er zaten een aantal mensen bij die waren routiniers. En ik heb het nu voor de eerste keer gedaan als invaller. En ik heb een goede instructie gehad, overzichtelijk op papier en we hebben een link gekregen van de gemeente dus die kon je thuis even rustig bestuderen. Je kon ook nog wat proefdingetjes doen dus dat ging goed.
- M: Oké, mooi. Want u vertelde dat u het voor de eerste keer doet?
- B: Nou, ik ben 12 jaar burgermeester geweest van Montfoort maar nooit op dat stembureau gezeten. Daarvoor in andere gemeenten wel. Heb ik het jaren gedaan, maar hier nooit. En nu kwamen ze handjes te kort en vroegen ze of ik het wilde doen.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking binnen komt en wilt gaan stemmen. Wat doet u dan qua hulpverlening?
- B: Dan passen we het hokje aan, laten het tableau zakken. Er is ook gebruik van gemaakt trouwens. Hij is ingericht op mensen die moeilijker kunnen lopen of in een rolstoel zitten. Dan laten we het schrijfblad gewoon zakken, zodat ze erbij kunnen. Dat doen we.
- M: En als ze hulp willen in het hokje. Hoe gaat dat?
- B: Ja, die vraag komt eigenlijk nooit. Als ze hulp willen hebben, dan kunnen ze die in mijn optiek krijgen. Wat mij betreft moet de wet daar ook op aangepast worden.
- M: Maar hulpverlening mag en kan wel? Of niet?
- B: Het mag officieel niet, alleen mensen die in een rolstoel zitten. Of nee, even kijken. Blind zijn geloof ik ook. Die mag je hulp geven als ze het vragen. Maar mensen met een verstandelijke beperking, daar ging het bij de bijeenkomst ook over, die hebben meestal thuis de balans al opgemaakt. Ik denk dat als iemand hulp nodig zou hebben dan zou ik het geven.
- M: U zei net iemand die blind is of slecht kan zien, daar wordt die hulp wel verleend?
- B: Ja, dan moet je even kijken hoe het precies in de wet staat. De wet die zegt daar wat over. Onder lichamelijke handicap wordt blind zijn ook onder verstaan.
- M: Heeft u vanuit uw functie als voorzitter zelf tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- B: Nou, de ruimte zal wat groter moeten. Wij zaten bij die sporthal en de gangen waren erg smal. Mensen konden elkaar nauwelijks passeren. En eind van de dag stond ook een rij tot buiten. De toegankelijkheid van bureaus is dat het minder makkelijk moet zijn om naar binnen te kunnen kijken. Bij ons kon het in principe niet. En ik vind dat er ruimte moet zijn voor de mensen waar ze rustig kunnen wachten. Niet dat je van die Aziatische toestanden krijgt met lange rijen ronde een uur of 6 (18:00 uur).
- M: Er was geen gelegenheid om ergens te zitten begrijp ik uit u verhaal?
- B: Nee, die was er niet. De mensen stonden tot buiten toe. Je zou gelegenheid moeten bieden, ook voor de wat oudere mensen, dat ze kunnen gaan zitten.

Stembureau medewerker 7 – Hxxx v.d. Kxxx

Datum: 24 april 2018
Tijd: 12:54 uur
Duur: 5:09 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u door de gemeente geïnstrueerd over die dag? Hoe is dat gegaan?
- H: Nou dan krijgen wij op internet. Dan moeten we een test doen en dat is elke keer zo. Mijn vrouw heeft het ook een keer helemaal doorgenomen. Dus goed informatie krijgen wij. Helemaal hoe het in zijn werk gaat en bij al die vragen die je dan krijgt moet je een test afleggen en dan kan je zien of je ze allemaal goed gedaan hebt.
- M: Oké op die manier. En hoe lang doet u het al?
- H: Ik dacht zo 20 jaar al.
- M: Als iemand een lichamelijke beperking heeft, dus bijvoorbeeld iemand die in een rolstoel binnen komt, die wilt gaan stemmen wat doet u dan?
- H: Dan verlagen we het tableau en dan kunnen ze zelf stemmen.
- M: En als ze hulp willen in het stembokje. Bieden jullie dat dan? Of hoe verloopt dat?
- H: Nou ja dat is niet toegestaan hé. Alleen blinde mensen. Ik geloof dat ze dat wel willen veranderen. Je mag nu maar met één man in het hokje. Alleen bij een blind persoon mag je helpen.
- M: In dat geval mag u wel mee?
- H: Ja.
- M: Oké, en hoever gaat die hulp dan als u mee gaat in het stembokje?
- H: Wat hij of zij vraagt. Ja, dat wijs ik dan aan. En dan laat ik hem voelen. Dus ik wijs het aan en dan vult die het zelf in waar het staat. De persoon die hij zegt en dan handelt die het zelf af. Vervolgens begeleiden we hem naar de stembus. Maar persoonlijk heb ik het nog nooit gedaan hoor. Maar dit is wel de werkwijze.
- M: Als u kijkt vanuit uw functie als stembureau medewerker heeft u dan nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- H: Nou, ons stembureau gaat eigenlijk prima! Wij hebben het drukste stembureau altijd. Nou dat verloopt altijd heel goed. We hebben nooit geen klachten gehad ook niet gehoord. Kijk één keer dat de drempel van de invalidewagens, toen hebben we een drempelplaat laten maken. Maar dat was al 15 jaar geleden. Dat is de enigste klacht die ik ooit gehoord heb. En dat het allemaal met een potlood moet en dat de formulieren zo groot worden, maar daar kan ik niets aan doen.

Stembureau medewerker 8 – Rxxx Dxxx

Datum: 26 april 2018
Tijd: 21:23 uur
Duur: 4:41 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag? Heeft u instructies meegekregen?
- R: Ja. We zijn als voorzitters van de stembureaus bij elkaar geweest op het stadskantoor. Daar hebben wij van de verantwoordelijk ambtenaar instructies gekregen. En ons is ook gewezen op de website.
- M: Oké, dat is een algemene website?
- R: Ja, waarin allemaal do's en dont's op stembureaus staan voor stembureauleden.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking binnenkomt bij jullie en die wilt gaan stemmen. Hoe gaat dat in zijn werk? Wat doen jullie dan?
- R: Nou dat was in ons stembureau een beetje lastig, omdat ja nou ja. Als zij niet zelf kunnen stemmen, dan konden wij ze helpen met het stemhokje aan te passen zodat ze wel bij konden.
- M: Oké. En als ze hulp vroegen voor in het stemhokje? Kan dat en mag dat?
- R: Nou in principe niet natuurlijk. Iedereen moet zelf zijn eigen stem uitbrengen, alleen mensen met een lichamelijke beperking die mogen wel om assistentie vragen.
- M: Oké. En gaat dat ook zo op die manier bij mensen die slecht kunnen zien of blind zijn?
- R: Nou die mensen wordt vaak geadviseerd om een volmacht te laten uitbrengen.
- M: Oké, maar als ze dan toch zelf willen stemmen of wellicht iemand meenemen, mag dat?
- R: Ja, dat mag. Tenminste volgens mij mocht dat. Alleen mensen met een geestelijke beperking, dat was nog even het dilemma deze verkiezingen.
- M: Als u kijkt vanuit uw functie als voorzitter heeft u dan nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten? Zijn er dingen waar u tegen aan bent gelopen die dag?
- R: Nou ik vind, wij zitten daar in de aula van een scholencomplex en daar is het soms wel is een beetje onrustig omdat daar natuurlijk ook kinderen doorheen lopen. Dus je moet wel goed opletten dat de mensen toch privé hun stem kunnen uitbrengen. En ik vond ook de verlichting toen het eenmaal donker werd de stemhokjes slecht verlicht waren. We hebben de hokjes toen verschoven onder de lampen. En dat kon toen omdat de kinderen er niet meer langsliepen om die tijd. Op de dag had je natuurlijk gewoon daglicht van de koepels.

Stembureau medewerker 9 – Lxxx Sxxx

Datum: 25 april 2018
Tijd: 10:33 uur
Duur: 9:44 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze jullie als medewerkers zijn geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag?
- L: Je krijgt een soort training van een uurtje of twee, twee en een half. Daar wordt alles in uitgelegd. Er wordt verteld wat je moet doen in bepaalde gevallen. Normaal gesproken had je natuurlijk één stembiljet, maar nu waren dat er twee. Je had dat referendum erbij. En in sommige gevallen mocht je dat niet accepteren. Je moet weten wat er speelt en dat je actie kan ondernemen op het moment dat het niet gaat. Niet met ze tweeën in een hokje bijvoorbeeld en gewoon de praktische dingen. Stem technisch ja.
- M: Dat is dan vooraf de informatie. Hebben jullie achteraf nog een evaluatie gehouden?
- L: Nee, we hebben geen evaluatie gehad.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking binnenkomt en die wilt stemmen. Wat doen jullie dan?
- L: Dat ligt er een beetje aan. Je hebt diverse beperkingen. We hadden twee gehandicapten die de rolstoel omhoog konden doen. Dus zij konden gewoon zelf bij de hoge schrijftafel waar het rode potloodje ligt. Dus dat was geen probleem. En een stuk of drie, konden er niet bij en konden ook niet staan. En toen hebben we in het hoekje van het lokaal, een afzonderlijk hoekje gemaakt voor die drie mensen. Met een tafeltje en stoelen eromheen, zodat niemand erbij kon. Dat zogenaamd afgeschermd was, dat je wel zag dat je daar niet bij mocht. Het was echt in een apart hoekje. Dan kon die daar zijn stem uitbrengen, we hadden ook losse rode potloden. Dus dat is wel goed gegaan.
- M: En als diegene hulp in het stemhokje vraagt. Geven jullie die hulp?
- L: Je mag en kan iemand hulp geven, maar vaak heeft zo iemand dan ook wel iemand bij zich. En dan moet je dat weer even bespreken. Normaal gesproken zegt hij dan op wie die wilt stemmen enzovoort. Je kan hem helpen ja. Ligt er wel aan in hoeverre iemand beperkt en/of gehandicapt is. Kijk visueel ben je natuurlijk al gauw klaar. Zo man help je wel, of vrouw. Het moet wel een gegronde reden zijn wil je iemand helpen. Eigenlijk mag het niet natuurlijk. Maar goed er zijn uitzonderingen.
- M: U zei net dat iemand met een beperking iemand meeneemt in het stemhokje. Mag dat?
- L: Ja, wat ik net al zei dat gaat zo in overleg. Het is natuurlijk zo in veel plaatsen is het ons kent ons en je weet dat iemand geholpen moet worden dus dan help je gewoon. Het is op basis van vertrouwen.
- M: Vanuit uw functie als stembureau medewerker heeft u dan nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten? In gemeente of stemlokaal.
- L: Nee, eigenlijk niet. Relatief hadden wij best grote opkomst. Wat ik altijd wel een beetje jammer vind zijn de locaties. We zijn het wel gewend met ze alle, maar een schoollokaaltje waar je naar binnen stapt of een sporthal ziet er niet uitnodigend uit. Qua toegankelijkheid zijn de locaties goed verdeeld. Meer stembureaus zou niet hoeven van mij. En toegankelijk, ja? Ik geloof dat sowieso alle stembureaus die wij hebben rolstoeltoegankelijk zijn. Ik weet het eigenlijk wel zeker.

Stembureau medewerker 10 – Lxxx Sxxx

Datum: 24 april 2018
Tijd: 19:38 uur
Duur: 7:28 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag?
- L: Wij hebben per mail een link voor een cursus ontvangen. Die is volgens mij voor heel Nederland hetzelfde. Bijvoorbeeld van met wat voor legitimatie mogen mensen komen stemmen, dat soort zaken. Een soort digitale cursus/instructie. En op de dag zelf vertelde de voorzitter ook nog het één en het ander. En er lag informatie in het stemlokaal. Dus op verschillende wijze zijn wij geïnformeerd.
- M: Oké. Want bent u voor de eerste keer stembureau medewerker?
- L: Ja, ik heb wel al vaker geteld. En ik had in het verleden aangegeven dat ik ook wel op een bureau wilde zitten. Alleen toen was er geen plek, maar dit keer wel. Dus ik heb wel al meerdere keren geteld dus die procedure was voor mij bekend.
- M: Wat doet u als iemand met een lichamelijke beperking bij jullie binnenkomt en wilt stemmen?
- L: Ja, je kan natuurlijk hulp aanbieden in de vorm van de deur openhouden. Heel simpel. En je hebt ook in het stemhokje zelf een verstelbaar tableau. Dat je omhoog en omlaag kunt doen. Dus daarin kan je iemand hulp bieden.
- M: Oké. En hulp in het stemhokje. Hoe zit dat?
- L: Dat is eigenlijk niet voorgekomen in de zin van ik kan het zelf niet aankruisen. In mijn aanwezigheid niet gebeurd. Iedereen heeft zelf kunnen tekenen.
- M: Weet u wel wat de procedure is daarvan? Als iemand die hulp vraagt?
- L: Even denken hoor, stond volgens mij wel in de instructie dacht ik. Ja, er mag sowieso niet iemand bij zijn. Niet met zijn tweeën in het stemhokje. Dus een kennis van diegene mag niet mee. Dat weet ik wel. Maar verder staat het in de instructies.
- M: En als iemand slechtziend of blind is. Hoe gaat dat de hulp in zijn werk?
- L: Wij hadden wel een loop. Daarin hadden we dus wel hulpmiddelen.
- M: En krijgt degene met een visuele beperking ook hulp in het stemhokje?
- L: Het stond volgens mij wel in de omschrijving en ik dacht in zo'n geval wel. Maar geen kennis in elk geval. Als diegene de partner mee heeft mag die niet mee in het stemhokje.
- M: Oké, dus dat moet één van jullie zijn?
- L: Ja, ik dacht het wel. Maar nogmaals, dat staat in de instructies. In zo'n situatie zal ik dat weer even bij de hand pakken, voordat ik echt daadwerkelijk het stemhokje in zou gaan.
- M: Vanuit uw functie als stembureau medewerker heeft u zelf nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?"
- L: Op sommige momenten had je best een lange rij. Vooral s 'avonds na het werk. Maar toen waren het voornamelijk jongeren, oude mensen komen overdag. Er stonden wel stoelen in het stemlokaal. Dus ze hoefde niet de hele tijd te staan. Maar het waren vitale bezoekers. Wij hadden voldoende mankracht om hulp te bieden.

Stembureau medewerker 11 – Axxx v.d. Bxxx

Datum: 24 april 2018
Tijd: 14:47 uur
Duur: 5:05 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u door de gemeente geïnstrueerd over het verloop van die verkiezingsdag?
- A: Oh, heel goed. Ja van tevoren ben ik eigenlijk nergens geweest. Ter plekke ben ik geïnstrueerd, want de voorzitter wist alles precies. Ze doet voor en wij doen het gewoon na en dat ging allemaal goed. Ik was niet ingewerkt want ik ben eigenlijk nog ingevallen voor iemand, er was namelijk een zieke. Dus ik had het nog nooit gedaan. Toen vroeg ik nog: 'Is het niet te moeilijk ofzo?'. 'Nee ben je mal zei die, je wordt wel wegwijs gemaakt'. En dat is gelukt.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking binnen komt en die gaan stemmen. Wat doen jullie dan?
- A: Nou, bij de ingang was het wel moeilijk. Dan tillen ze het op of misschien kon iemand er nog uit eventueel. Dat ze de stoel naar binnen konden dragen. Ik heb verder niet gezien. Maar ik had er wel iets van gehoord, dat het lastig binnen komen was ja.
- M: Oké. En als diegene hulp in het stembokje wilt. Bieden jullie die dan?
- A: Wij hadden een lagere tafel neergezet, dat ze zo aan konden schuiven. In een hoekje, wel privé. Er stond verder niemand omheen.
- M: En iemand die slecht zien kan of blind is. Hoe gingen jullie daar mee om?
- A: Nee, dat heb ik niet gemerkt of gehoord. Nee, dat niet.
- M: Oké. Maar weet u dan wel of zij hulp mochten indien zij hierna vragen?
- A: Ja, ik weet niet of ze een loop ergens hebben. Ik heb geen idee. Dat zou ik niet geweten hebben hoe ik dat op moest lossen. Ik heb het niet bij de hand gehad.
- M: Als u vanuit uw functie kijkt, heeft u dan nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- A: Nou ja, eventueel voor de rolstoelgebruikers zou wel makkelijk zijn als er een plank of iets wordt neergelegd. * Dat is het enige denk. Verder ging het allemaal goed hoor.

*In de gang van district 3 stond een oprijplank voor rolstoelgebruikers of dergelijke (zie foto 19) Deze is waarschijnlijk niet gebruikt.

Stembureau medewerker 12 – Ixxx Mxxx

Datum: 25 april 2018
Tijd: 20:17 uur
Duur: 5:57 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u geïnstrueerd door de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag?
- I: Wij hebben een informatiebijeenkomst gehad en via de mail internetcursus die iedereen kon doen.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking binnenkomt, dus iemand met een rolstoel bijvoorbeeld, wat doen jullie dan?
- I: Nou dan kijken wij of die persoon het zelf kan. En als het lastig blijkt dan schieten we natuurlijk te hulp. Je bent daar natuurlijk alert op en wanneer mensen die mindervalide zijn binnenkomen probeer je hun te begeleiden naar het stembokje.
- M: Ja, want hoe ver gaat die hulpverlening dan?
- I: Meestal zijn die mensen ook niet alleen, dus ik moet eerlijk zeggen dat ik dat deze keer ook niet meegemaakt heb. Dat we iemand moesten helpen. Maar mocht de situatie zich voordoen, dan help je natuurlijk. Er zijn natuurlijk wel strikte regels of je met iemand mee gaat in het stembokje, want dat mag niet. Het gaat mij er meer om of iemand binnen kan komen of bij de tafels kan komen om stempas in te leveren enzovoort. Daar ben je wel alert op en daarvoor ben je met een aantal mensen in het stembureau werkzaam.
- M: Ja, en als diegene nou een familielid of kennis meeneemt als ondersteuning mag die dan wel mee het stembokje in?
- I: In principe ook niet. Er zijn een paar regels, wat was het ook alweer. Tenzij iemand dermate gehandicapt is dat het echt niet kan en dat die geholpen moet worden. Maar in principe moet de persoon het gewoon alleen doen.
- M: Oké. En hoe gaat het in zijn werk bij iemand die slecht kan zien of zelfs blind is?
- I: Oh ik zou dan even de voorwaarden erbij moeten pakken. Ik heb het niet precies voor de geest, maar er zijn regels voor die kan ik zo nakijken. Deze keer ook niet meegemaakt. Maar die regels houden we wel in acht anders ben je in overtreding. We hebben ook altijd een heel boekwerk klaarliggen, wanneer zich een situatie zich voordoet waarover je twijfelt, kan je altijd naslaan in het naslagwerk. Die ligt altijd op tafel.
- M: Als u kijkt vanuit uw functie als voorzitter stembureau medewerker heeft u dan nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- I: Nou ja, ik vond zoals het nu gegaan is eigenlijk prima. De school waarin wij zaten is prima toegankelijk. En toen jij kwam heb je erop gewezen dat er geen stoelen klaar stonden voor als iemand wil gaan zitten. En die hebben we toen ook neergezet. Maar ik geloof dat niemand daar gebruik van heeft gemaakt. Over het algemeen hebben wij niet iemand gehad die echt hulpbehoefte. Dus zoals ik het ervaren heb was het prima geregeld, iedereen kon er goed komen. Er waren ook geen opmerkingen, dus het is allemaal heel vloeiend gegaan die dag.

Stembureau medewerker 13 – Lxxx Lxxx

Datum: 25 april 2018
Tijd: 15:03 uur
Duur: 5:40 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag?
- L: Ja, nou eigenlijk heel simpel. Allereerst werd ik opgebeld, gevraagd of ik wilde. En dat wilde ik. Toen kreeg ik via de telefoon de mededeling dat ik ingedeeld was in een bepaald district. Met een uitgebreide instructie die zal volgen. Een week voor de verkiezingen hebben we een uitstekende en uitgebreide instructie gehad. Op schrift ook en via de mail.
- M: Als iemand nu met een lichamelijke beperking binnenkomt en wilt gaan stemmen. Wat doen jullie dan?
- L: Nou helpen doen we eigenlijk zo min mogelijk in de zin van het stembokje. We proberen vast te stellen of iemand hulp nodig heeft. En als dat zo is, proberen we zo veel mogelijk hulp te verlenen. Maar de privacy en het alleen stemmen moet wel mogelijk zijn. Als iemand moeilijk ter been is of scootmobiel heeft overtuigen we ons dat ze a: goed naar binnen kunnen komen en b: dat ze het ook weer goed kunnen verlaten.
- M: En stel dat ze vragen om hulp in het stembokje. Verlenen jullie die hulp dan?
- L: Ik heb het niet meegemaakt en in feite is het zo dat we niet mogen helpen. Maar als het zou komen, moet ik zeggen dat ik toch wel een beetje mee help als erom gevraagd wordt. Mensen hebben soms de mogelijkheid niet om het zelf te doen.
- M: En mensen die slecht kunnen zien of blind zijn. Als die willen gaan stemmen, hoe verlenen jullie dan hulp?
- L: Ik moet u heel eerlijk zeggen dat wij het niet meegemaakt hebben. Ik zou het niet weten. Ik weet wel dat er instructies voor zijn en op het stembureau hadden wij een uitgebreide koffer van de gemeente met alle hulpmiddelen en instructies. Alle do's en dont's zeg maar.
- M: Oké, want als degene met minder zicht hulp in het stembokje willen krijgen. Hoe zit dat dan?
- L: Voor de heel slecht ziende hebben we een loep. Die is aanwezig. Ik geloof zelfs dat u ons erop attent gemaakt hebt dat die niet in het stembokje lag. Hij zat wel in de koffer, maar vergeten om op de tafel neer te leggen. We hebben hem één keer uitgeleend die dag. Iemand die echt de loep nodig had om het stembiljet te kunnen lezen. En dat hebben we gedaan, daar hebben we hulp aan verleent.
- M: Vanuit uw functie als stembureau medewerker heeft u dan nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- L: Heel eerlijk, helemaal geen. Alles is eigenlijk redelijk goed en vlot gelopen. We hebben op u advies twee stoelen klaargezet. Ik moet u eerlijk zeggen, ik zou het echt niet weten. Het was heel toegankelijk, simpel en makkelijk. Ik heb geen aanbevelingen om het nog beter te laten gaan.

Stembureau medewerker 14 – Gxxx Bxxx

Datum: 25 april 2018
Tijd: 12:13 uur
Duur: 3:48 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u geïnstrueerd door de gemeente over het verloop?
- G: We hebben via de gemeente een uitgebreide informatie per e-mail gehad. En die konden we doorlezen. En daar konden we, als er eventueel vragen over waren, konden we daar nog vragen over stellen.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking binnenkomt en die wilt gaan stemmen. Wat doet u dan?
- G: Eventueel de mensen begeleiden naar het stembokje. En dan in het stembokje hun stem te laten uitbrengen. Wij treden dan terug. Zodra ze klaar zijn dan helpen wij ze weer om het stembriefje in de bus te laten doen.
- M: Oké. Want als ze hulp willen in het stembokje. Kan dat ook?
- G: Nee, in principe niet.
- M: Oké, hoe ver gaat de hulpverlening dan?
- G: De hulpverlening gaat eigenlijk meer op lichamelijk gebied.
- M: Oké en als iemand met een visuele beperking komt, dus blinde mensen of slechthorende personen, hoe gaan jullie daar mee om?
- G: Dat zou ik niet echt weten, nee. Dat hebben we ook niet meegemaakt trouwens. Maar ik denk dat de voorzitter van het stembureau dat wel weet, maar ik niet.
- M: Oké, ja. Want weet u dan wel of zij hulp mogen krijgen in het stembokje?
- G: Ik dacht dat ze geen hulp mogen krijgen in het stembokje.
- M: Heeft u vanuit uw functie als stembureau medewerker tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten? Zijn er dingen waar u tegenaan bent gelopen die dag?
- G: Nou op het stembureau waar wij zaten niet in elk geval. Want dat was ruim toegankelijk en er was ook een grote ruimte beschikbaar. Ook een brede toegang, via de gangen van het schoolgebouw. En ik heb niet de indruk dat daar beperkingen waren.

Stembureau medewerker 15 – Hxxx Dxxx

Datum: 25 april 2018
Tijd: 12:20 uur
Duur: 6:20 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag?
- H: Jazeker. Instructie hebben we gekregen. Ik heb contact gehad met de man die het allemaal regelt op het gemeentehuis. En dat was een oud-collega van mij. Hij heeft mij telefonisch benadert. En vervolgens heeft hij mij een mail toegestuurd met alle gegevens en wetenswaardigheden.
- M: Als iemand nu met een lichamelijke beperking binnenkomt bij uw stemlokaal en die wilt gaan stemmen. Wat doet u dan?
- H: Ja, nou dat weet ik niet. Ik moet daar de instructies op na moeten kijken. Maar op dit moment zou ik zeggen van nou je kijkt waar je de man kan helpen bij het binnenkomen. En vervolgens ga je eventjes in overleg met de voorzitter van hoe pakken we dit aan. En dan kijk je in de instructie wat de juiste gang van zaken is.
- M: En als diegene hulp vraagt in het stemhokje. Kan dat ook?
- H: Nou dat weet ik niet zo uit mijn hoofd. Dat zou ik dus allemaal na moeten kijken, maar het is niet een kwestie van iemand staat in het stemhokje, kom laat ik er maar is bij gaan staan. Je moet op dat moment wel de regels die ervoor staan, die hanteer je.
- M: En als we nu iemand hebben die blind is of slechtziend. Hoe gaan jullie daar mee om?
- H: Ja, dat gaat allemaal precies hetzelfde. Kijk ik weet die dingen niet allemaal precies uit mijn hoofd. Maar ik weet dat er dus een bepaalde zorg is voor mensen die gehandicapt zijn, wat voor handicap het ook is. En daar moet je in overleg mee treden en ook met de voorzitter van het stembureau de instructie bekijken. En dan beoordeel je in welke mate je zo iemand kan helpen zonder dat je daar beïnvloeding hebt van zijn stemgedrag.
- M: Ja, is het die dag voorgekomen dat iemand mee ging in het stemhokje?
- H: Nee, kan ik mij niet herinneren. Nee hoor. Op het stembureau hadden we een rustig verloop. Je bent gerechtigd om te stemmen, maar je moet het wel alleen doen.
- M: Heeft u vanuit uw functie als stembureau medewerker nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- H: Nee, niet de toegankelijkheid. Ik vind wel dat volmachten gedoe. Dat vind ik een zeer uitvoerig aangelegenheid (...).

Stembureau medewerker 16 – Rxxx Oxxx

Datum: 26 april 2018
Tijd: 11:49 uur
Duur: 3:26 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag? Hoe ging dat in zijn werk?
- R: Nou ik doe het al jaren, dus er werd gewoon gebeld en gezegd: Het is weer zover.
- M: En heeft u nog een instructie gekregen?
- R: Ja, die hebben we gekregen.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking bij u binnenkomt in het stemlokaal. Hoe helpen jullie diegene dan?
- R: Diegene moet zoveel mogelijk zelf stemmen, want er mag niemand in het hokje staan. We kunnen natuurlijk wel de rolstoel duwen of even helpen naar het hokje toe, maar ze moeten zelf stemmen.
- M: En als diegene om hulp vraagt in het stemhokje. Kan dat dan?
- R: Nee, dat mag niet nee. Behalve iemand die blind is.
- M: Oké, die mag dan een kennis of familielid meenemen?
- R: Ja.
- M: Oké. En tot hoe ver gaat jullie hulpverlening dan?
- R: Ja, nogmaals als ze zelf bij het stemhokje kunnen komen doen we niets. Tenzij er om hulp gevraagd wordt. En dan zetten we ze daar neer, meer kunnen we niet doen. Want we mogen er niet bij staan als ze gaan stemmen.
- M: Als u vanuit uw functie kijkt als stembureau medewerker of voorzitter in uw geval heeft u dan nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten? Zijn er dingen waar u tegen aan bent gelopen? Of dat u zegt dat zie ik toch liever anders?
- R: Nou de toegang van het stembureau, vanaf de ingang tot aan ons, dat zou wat verbeterd kunnen worden. Mensen moesten af en toe even zoeken en ook de weg terug. Maar dat hadden wij misschien beter kunnen markeren. Dus dat is misschien wel een nalatigheid van ons geweest.
- M: Oké. Dus u bedoelt de routeaanduiding?
- R: Ja, de routeaanduiding.

Stembureau medewerker 17 – Hxxx Cxxx

Datum: 30 april 2018
Tijd: 15:50 uur
Duur: 4:31 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u als medewerkers geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag?
- H: Nou, dan heb je een slechte aan mij want ik was een invaller. Ik was op het laatste moment even gebeld. En ik ben gewoon geïnstrueerd door de andere drie leden van het stemlokaal.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking binnenkomt en diegene wilt gaan stemmen. Wat doen jullie dan?
- H: Dat hangt af wat de problemen zijn, maar ik heb wel mensen met een beperking gehad. Die zijn allemaal aan het stemmen toegekomen. Nou weet ik niet hoe ze het precies allemaal gedaan hebben.
- M: Oké, maar als diegene hulp vraagt voor in het stemhokje. Kan dat dan?
- H: Volgens mij mag je niet in het stemhokje mee. Dus daar moeten ze zelf een oplossing voor zien te vinden.
- M: Dus als ik het goed begrijp reikt de hulpverlening tot het stemhokje?
- H: Ja, maar ik weet het niet zeker. Ik bedoel we waren met zijn vieren en er was er één bij die al 16 keer daar had gezeten. En als er iets was wist hij wel een oplossing.
- M: En voor degene die slecht konden zien of zelfs blind zijn. Hoe ging de hulpverlening?
- H: Een loep lag er voor de mensen die slecht konden zien. En blinde mensen heb ik bij mijn weten niet aan mijn tafeltje gehad.
- M: Mogen de visueel beperkten een familielid of kennis meenemen het stemhokje in?
- H: Ik weet het niet eerlijk gezegd. Het probleem heeft zich niet voorgedaan. Dus ja.
- M: Heeft u vanuit uw functie als stembureau medewerker nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- H: Nee, helemaal geen. Alles verliep soepel en ja misschien moet je af en toe een keertje improviseren maar je komt er altijd wel uit. Ik heb geen vaste instructies gehad, omdat ik op het laatste moment ben ingevallen. En er was genoeg gelegenheid om te overleggen. Dan loopt het wel. En we hebben ter plekke voldoende kennis en ervaring om daar wat aan te doen.

Stembureau medewerker 19 – Wxxx de Gxxx

Datum: 26 april 2018
Tijd: 12:06 uur
Duur: 7:32 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u jullie geïnstrueerd zijn vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag?
- W: Eh nou wij doen dit al jaren. En we hebben daar natuurlijk een cursus gevolgd. De regels waar wij ons aan moeten houden. We zijn wel geïnstrueerd op dat gebied. Vanuit de gemeente is dat gegaan.
- M: Als iemand binnenkomt met een lichamelijke beperking en die wilt gaan stemmen. Hoe gaan jullie daar mee om? Wat doen jullie dan?
- W: Ja, weet je dat is een probleem, iedere keer weer. Als we de richtlijnen exact uit zouden moeten voeren dan kunnen die mensen zowat niet meer stemmen. Want als ze samen in een stembokje gaan zeg maar. Dat mag allemaal niet meer tegenwoordig. Je moet ook niet te lullig zijn vind ik hoor. We hadden een vader die kwam met een aangenomen dochter uit China. En die is meerderjarig dus had ook een stembewijs gekregen. Maar zij weet helemaal niet waar de verkiezingen over gaan, zo gehandicapt is ze. Maar ik bedoel dan hebben zulke ouders op alle fronten de voogdij. En dan mogen ze niet mee het stembokje in. Ik heb ze even apart genomen en gezegd hier heb je het stemformulier beslissen jullie zelf maar welk hokje je rood maakt. Dan gaan jullie niet het stembokje in, maar even een tafeltje apart. En dan gewoon het stembiljet in de bus. Het was voor dat kind een opluchting dat ze in ieder geval ergens aan mee had kunnen doen. Ik bedoel ja volgens de letter van de wet maar ja zo zit heel Nederland dichtgetimmerd. We kunnen geen kant meer op. Vaak is alle redelijkheid zoek.
- M: Want, zij had dan iemand meegenomen?
- W: De vader, ja.
- M: En hij mocht niet mee in het stembokje?
- W: Nee, dat mag niet samen. Ze mogen niet samen in het stembokje. Maar zij hebben wel samen het stembiljet gehad.
- M: En als iemand slecht ziend is of blind, hoe gaan jullie daar mee om?
- W: Nou weet je, daar is ook geen oplossing voor. Het is echt wel gebeurd dat we iemand moesten weigeren. Omdat ze niet samen het stembokje in mogen. Kijk als ze alleen is dan is het geen probleem, maar als ze iemand bij der hebben.
- M: Ja. Want hadden jullie ook nog hulpmiddelen beschikbaar?
- W: Het is er allemaal. Een loop ligt in ieder hokje. Zoals ik al zei het komt maar zelden voor natuurlijk en laatste verkiezingen hadden we dat geval met het gehandicapte meisje. Dat heb ik toen op die manier opgelost. Maar daarom zeg ik volgens de letter van de wet kan het ook niet natuurlijk.
- M: Als u kijkt vanuit uw functie als stembureau medewerker heeft u dan nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- W: Nou dat hebben we de vorige keer al besproken; een grotere vlag en toestanden. Ja weet je het is hier op het dorp wel geregeld hoor. Eh dat stembureau waar ik dan zit doe ik al jaren. En er doen zich geen problemen voor.

Stembureau medewerker 20 – Dxxx Hxxx

Datum: 26 april 2018
Tijd: 20:06 uur
Duur: 6:45 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van die dag?
- D: Nou ik ben gevraagd tellingsmeester te doen, dat wilde ik graag een keertje meemaken. Hoe dat zou verlopen en ik vond het een interessante dag geweest voor mijzelf.
- M: Oké. U bent er de hele dag bij geweest of alleen met tellen?
- D: Nee, ik ben vanaf 's morgens tot einde van de telling aanwezig geweest. En ik vond het op zich de dag zelf, met de stemmers de mensen die wandelen en ook met de telling was ik benieuwd hoe dat zou verlopen en hoe dat zou gaan. Maar dat is mij nu allemaal wel duidelijk dat het best gebeuren is dat stemmen.
- M: Ja, want ik begrijp dat u het voor de eerste keer heeft gedaan?
- D: Voor de eerste keer ja.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking binnenkomt en diegene wilt gaan stemmen. Wat doen jullie dan?
- D: Nou op de eerste plaats was het allemaal gelijkvloers en de buitendeur stond de hele dag open. En ik heb eigenlijk mensen niet in een rolstoel binnen zien komen. Wel met een rollator, dat ging in principe allemaal goed. Dan zorg je gewoon dat als ze hulp nodig hebben dat je die ook biedt. En anders laat je gewoon de mensen de ding in orde maken. Je wijst gewoon de weg, naar het stembokje en noem maar op.
- M: Ja, en als je het over hulp hebt. Hoe ver ging die hulp dan? Tot hoe ver hulpverlening?
- D: Nou het hulpverlening dus het aanpakken van een rollator en die meneer of mevrouw even een hand geven tot de stemtafel. En dan ook eventjes meelopen naar het stembokje en de mensen het zelf laten afwerken. En als ze zich dan omdraiden dan gaf je ze een hand en dan liep je mee terug naar de rollator. Dat ging best goed allemaal. Er was één dame die daar op dat moment alles in de gaten hield.
- M: En als ze hulp vragen voor in het stembokje, mag dat ook? Of kan dat niet?
- D: Nee, nee. Dat kan niet hé. Dat mag niet. Je mag verder helemaal niet meehelpen, dat moeten ze allemaal zelf uitvoeren. Geen hulp toegestaan.
- M: En hoe zit het met mensen die slecht kunnen zien of blinde mensen? Hoe gingen jullie daar mee om?
- D: Nou dat is eigenlijk niet voor gekomen. Ja een vrouw die liep eigenlijk een beetje in het rond te kijken van waar moet ik stemmen weet je wel. Die dacht dat dat bij de stemtafel kon. Nee mevrouw, u moet eventjes naar links kijken en daar ziet u de twee stembokjes. En toen zag ze het en ging ze ernaartoe. Dat is de onwetendheid van wat oudere mensen. Maar alles is in mijn ogen prima verlopen.
- M: Mogen mensen met een beperking iemand mee nemen het stembokje in? Zoals een kennis of familielid, ter ondersteuning?

- D: Nee, er werd gezegd dat dat verboden was. Tenminste dat het niet toegestaan was. Maar in mijn ogen is dat niet voorgekomen. Ben er wel even een uurtje eruit geweest, van 13:00 tot 13:30 uur en van 18:00 tot 18:30 uur. Daar is misschien wel wat geweest, maar ook niet van gehoord dat dat een probleem was.
- M: Vanuit uw functie als stembureaumedewerker heeft u dan nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- D: Eh nee. Niet echt, want je beleeft het natuurlijk voor de eerste keer en dan kijk je gewoon hoe het verloopt en ik heb eigenlijk niet iets ontdekt dat ik zeg nou dat zou beter kunnen. Want de organisatie in de morgen, iedereen was keurig op tijd. Opgesteld van hoe en wat. Volgens mij was dat wel in goede volgorde. Ik heb daar eigenlijk geen oordeel over of zoiets van dat moet anders.

Stembureau medewerker 21 – Mxxx Bxxx

Datum: 26 april 2018
Tijd: 12:23 uur
Duur: 4:00 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u geïnstrueerd vanuit de gemeente? Heeft u iets meegekregen over de instructies?
- MB: Ja, we krijgen een soort cursus. Een avondje en ik doe het al tien jaar, dus we weten hoe het zit. Maar we worden ieder jaar wel weer geïnstrueerd.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking bij jullie binnenkomt in het stemblokaal. Wat doen jullie dan?
- MB: Die verwelkomen wij van harte, maar officieel mogen we hem niet begeleiden in het stemblokaal. Dus we mogen hem wel begeleiden tot aan het stemblokaal, maar we mogen niet naar binnen. En als het niet kan ja, het staat overal in alle kranten, dan mag het niet. Maar wij vinden dat wel jammer, want je moet iedereen de gelegenheid kunnen geven.
- M: Want als diegene dan vragen om hulp in het stemblokaal?
- MB: Nee, dan kan niet. Dat mag niet. We houden ons wel aan de regels, want als je dat niet doet dan zien andere mensen dat en zeker in het dorp dat kan niet.
- M: Tot hoe ver strekt de hulpverlening dan? Tot het stemblokaal?
- MB: Ja dan haal je hem uit de rolstoel en houdt die vast aan het vensterbankje zeg maar. Waar de papieren op liggen.
- M: Oké. En als iemand slecht kan zien of blind is. Hoe gaan jullie daar mee om?
- MB: Eh dat kan niet. Als je blind bent kan je niet stemmen. Dus die hebben we eigenlijk nog nooit gehad. En de slechtziende personen ja, ze moeten gewoon zelf kunnen stemmen. Dat weten de mensen wel.
- M: Ja, want als iemand slechtziend is en die neemt iemand anders mee ter ondersteuning?
- MB: Mag ook niet. Nee, ze moeten zelf in het stemblokaal. Zelfs kleine kinderen moeten even wachten.
- M: Vanuit uw functie als stembureau medewerker heeft u dan nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- MB: Nou, dan zou ik zeggen we kunnen wel iemand helpen zoals iemand die gehandicapt of blind is. Dat we dan eventueel wel kunnen helpen. Dat zou ik wel goed vinden. Maar je moet natuurlijk wel goed de grenzen weten. En de mensen op het stembureau zijn heel integer hoor, die weten dat wel.

Stembureau medewerker 22 – Cxxx Hxxx

Datum: 26 april 2018
Tijd: 19:09 uur
Duur: 5:08 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

M: Op welke manier bent u als voorzitter geïnstrueerd vanuit de gemeente over het verloop van de verkiezingsdag?

C: Dat gaat gewoon landelijk. Je krijgt eerst een link naar een filmpje. Daar staan alle instructies op die je moet volgen en dan hebben we voorafgaand nog een zitting met alle voorzitters gehouden. We worden dan bijgepraat door iemand van het gemeentehuis en waar dan ook de burgemeester aanwezig is.

M: Als iemand met een lichamelijke beperking bij jullie binnenkomt op het stemlokaal. Hoe gaan jullie daar mee om qua hulpverlening?

C: De regel wordt gehandhaafd. Bij lichamelijke beperking is het zo dat als de persoon het alleen kan dan doet ze het alleen en we hebben een verlaging voor het schrijfbled. Dat heeft u ook gezien. Maar lukt het nou niet helemaal goed dan kan of de begeleider erbij zijn of één van onze mensen. Die kunnen dan assisteren. Maar we bekijken het per geval/ per persoon.

M: Want u gaf net zelf al aan dat hulp in het stemhokje mogelijk is?

C: Ja, bij een lichamelijke beperking en een visuele beperking mag dat. Maar bij iemand die psychisch/ autistisch beperkt is mag dat nu nog niet, maar als ik het goed heb mag het over 1,5 jaar wel. Want daar is nu discussie over.

M: U noemde net ook al voor de visuele beperkten. Hoe ver gaat het hulpverleners dan? Wat doen jullie concreet?

C: Ja, we hebben een vergrootglas. En die geven we de mensen mee. Ik moet eerlijk zeggen dat ik op mijn bureau nog nooit te maken heb gehad met iemand die blind is. Dus ik ga ervan uit dat als iemand blind is een begeleider heeft en dat die persoon dan mee gaat. Dat mag vanuit de landelijke regels.

M: Vanuit uw functie als voorzitter, in uw geval, heeft u dan nog tips of aanbevelingen over de toegankelijkheid? Zijn er dingen waar u tegenaan bent gelopen die dag?

C: Nou ons stemlokaal is redelijk toegankelijk voor mensen met een rolstoel of iets dergelijks. Maar het is ook een beetje afhankelijk van het weer; als het mooi weer is kun je de deuren lekker openzetten. Dan is het meer uitnodigend. Maar met het koude weer zat alles dicht en moesten wij onze ogen meer te kost geven. En als we iemand zien die moeite heeft om naar binnen te komen dan staat één van ons op en gaat even helpen. Het is gewoon belangrijk dat iedereen toegang heeft tot het stemhokje.

Stembureau medewerker 24 – Bxxx Vxxx

Datum: 26 april 2018
Tijd: 19:19 uur
Duur: 10:36 min

Medegedeeld dat het telefoongesprek wordt opgenomen.

- M: Op welke wijze bent u als medewerker vanuit de gemeente geïnstrueerd over het verloop van de verkiezingsdag?
- B: Ja, wij kregen per mail alle informatie en je rechten en plichten als lid toegestuurd. Met een hele duidelijke digitale instructie, want ja welkom in de 21^e eeuw. Je bent het verplicht door te nemen. Die hebben ze eigenlijk redelijk op tijd verstuurd, maar met een herinnering vlak voor de verkiezingen, met de gedachte dat het dan vers in je hoofd zit. Ze adviseerde om het nog een keer helemaal door te lezen. En die website was ook landelijk. Er zat ook een vraagstelling bij dus kon je precies zien welke goed en fout was.
- M: Als iemand met een lichamelijke beperking binnenkomt, bijvoorbeeld met een rolstoel, en diegene wilt gaan stemmen. Hoe gaan jullie daar mee om?
- B: Nou ja wij zaten op een rot locatie. De huismeester van het gebouw was namelijk vergeten de verwarming aan te doen. Wij zaten in de Brede Vaart Linschoten en het gebouw is helemaal van glas. Normaal gesproken staan de deuren open en is het dus heel toegankelijk. Maar op het moment dat de verwarming het echt niet deed en het had die nacht ook gevoren. Dus hadden we besloten om lekker alles dicht te houden. Maar gelukkig zaten we wel in een glazen gebouw, dus op het moment dat we iemand aanzagen komen met rolstoel, rollator of iemand die mindervalide was gingen we er gewoon even naar toe en hielpen diegene naar binnen.
- M: En als diegene hulp in het stembokje vraagt. Kan dat ook? En hoe gaat dat in zijn werk?
- B: Nou tot een bepaalde hoogte. Wat je wel kan doen voor iemand die bijvoorbeeld in een rolstoel zit, het stembokje ingaan voordat die persoon er is en de schrijftafel laten zakken. Zodat die een tandje lager staat en zo kan de rolstoel aanschuiven. Ja daar zijn regels voor. Niet iedereen kan en mag gaan stemmen. Ik weet niet hoe het precies zit hoor.
- M: En hoe zit het met slechthziende of zelfs blinde personen? Hoe gingen jullie daar mee om?
- B: Je krijgt sowieso een loep. Er zijn strenge regels voor maar je wilt natuurlijk ook behulpzaam zijn. Af en toe mag je best wat door de vingers zien vind ik. Kijk, krijg je een controleur dan is het streng, maar komt er iemand binnen die slechthziend is dan geef je diegene even een arm tot helemaal in het stembokje en leg je zijn armen op de tafel. Dan stap ik daarna wel weg, maar tot zover wil ik wel helpen. Maar ja daarna mag ik ook niet meer doen, snap je? Mensen hebben vaak iemand bij zich of je moet iemand machtigen.
- M: Oké, dus er mag eventueel wel een familielid of kennis met ze mee het stembokje in?
- B: In principe mag iemand niet het stembokje in tenzij anders is toegezegd. Of er moeten bijzondere gevallen zijn, maar dan bepaalt de voorzitter. Daar hebben wij dan iets minder over te zeggen op dat moment.
- M: Vanuit uw functie als stembureau medewerker heeft u dan nog tips of aanbevelingen om de toegankelijkheid te vergroten?
- B: Nee, ik denk dat wij met een heel divers team zaten. Het was voor mij overigens de eerste keer dat ik op het stembureau zat. Ik heb hiervoor wel altijd geholpen met tellen, want die heb je ook nodig. Qua stembureau hadden wij een goed lokaal en waren goed op elkaar

ingewerkt. Ze hadden ook goed rekening gehouden met pauzes en dergelijke. De toegankelijk was in principe ook goed, dus ik denk dat er weinig opmerkingen zijn. Op grotere schaal kun je wel zeggen dat dingen beter moeten worden aangegeven of onder de aandacht gebracht moeten worden. Bijvoorbeeld op sociale media. Nog extra de huisregels benadrukken van ID-bewijs meenemen etc. ook de jeugd erbij te betrekken, want je merkt toch dat stemmen heel erg vergrijsd is.

Bijlage G Checklist toegankelijkheid stemlokalen

Onderwerp	V*	VN*	N.V.T.*	Toelichting <i>Indien nodig ter onderbouwing</i>
1.2 Communicatie				
1.1.1 Gemeentelijke website	☐	☐	☐	
1.1.2 Verspreiden voorlichtingsmateriaal	☐	☐	☐	
1.2 Bereikbaarheid				
1.2.1 Bord(en) op de openbare weg	☐	☐	☐	
1.2.2 Toegangsroute	☐	☐	☐	
1.2.3 Routeaanduiding	☐	☐	☐	
1.2.4 Toegang indien niet aan openbare weg	☐	☐	☐	
1.3 Betreedbaarheid				
1.3.1 Hulpmiddelen toegankelijk	☐	☐	☐	
1.3.2 Entree stemlokalen	☐	☐	☐	
1.3.3 Deurmatten	☐	☐	☐	
1.3.4 Beschermd vloerdekking	☐	☐	☐	
1.4 Bruikbaarheid				
1.4.1 Verkeersruimte	☐	☐	☐	
1.4.2 Stemtafel	☐	☐	☐	
1.4.3 Stoelen	☐	☐	☐	
1.4.4 Stemhokje	☐	☐	☐	
1.4.5 Stembus	☐	☐	☐	
1.4.6 Informatieborden	☐	☐	☐	
1.4.7 Kieshulpmiddelen	☐	☐	☐	

*V = Voldoet – VN = Voldoet niet – N.V.T = Niet van toepassing

Bijlage H Toegankelijkheidscriteria stemlokalen

1.1 COMMUNICATIE

Gemeente moet 4 dagen voor de verkiezingen een lijst met alle stemlokalen verspreiden (art. J.1 Kiesbesluit). Daarnaast moet de gemeente kenbaar maken welke stemlokalen uit deze lijst toegankelijk zijn, dit moet op de onderstaande manieren:

1.1.1 Gemeentelijke website

De lijst moet gepubliceerd worden via de gemeentelijke website.

1.1.2 Verspreiding voorlichtingsmateriaal

Deze lijst moet ook beschikbaar zijn in drukwerk, via lokale bladen en kranten.

1.2 BEREIKBAARHEID

1.2.1 Bord(en) op de openbare weg

Op de openbare weg, op de plaats van straat en huisnummer, moet duidelijk leesbaar en weerbestendig bord geplaatst zijn met de aanduiding “Stembureau” of “Stemlokaal”.

Kenmerken bord:

- Afmetingen (B x H) minimaal A1 (600x840 mm);
- Tekst in kapitalen;
- Contrastwaardeverschil t.o.v. achtergrond (zwart-wit);
- Combinaties rood/groen vermijden.

1.2.2 Toegangsroute vanaf openbare weg tot entree

- Vanaf parkeergelegenheid

Binnen 50m van een toegankelijk stemlokaal dient ten minste 1 GPA (Gehandicapten Parkeerplaats Algemeen) aanwezig te zijn.

- Vanaf de rijbaan

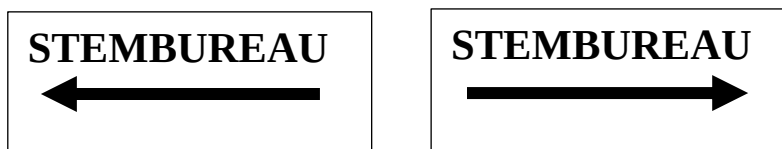
Vanaf de rijbaan moet op maximaal 50m van de entree van het stemlokaal een toegankelijke oprit naar het trottoir beschikbaar zijn. Aanwezigheid hellingbaan of stoepverlaging.

1.2.3 Routeaanduiding naar entree

Indien de entree van het stemlokaal niet direct vanaf de openbare weg zichtbaar is, moet de route vanaf de openbare weg naar de entree (op alle richtingveranderingen, keuzepunten en splitsingen) zijn aangegeven met richtingborden.

Kenmerken bordjes:

- Afmeting minimaal A4;
- Tekst in kapitalen met pijl in juiste richting;
- Contrastwaardeverschil t.o.v. achtergrond;
- Combinaties rood/groen vermijden.

1.2.4 Toegangsroute indien niet direct aan openbare weg

Indien de entree van het stemlokaal niet direct aan de openbare weg ligt, moet de route vanaf de openbare weg naar de entree aan de volgende voorwaarden voldoen:

- Vlak en vrij van obstakels;
- Verharde afwerking (geen grind e.d.)

1.3 BETREEDBAARHEID

1.3.1 Hulpmiddelen toegankelijk

Een stemlokaal moet bereikt kunnen worden door stoklopers, rollatorgebruikers, rolstoelgebruikers en scootmobielgebruikers.

1.3.2 Entree van het stemlokaal

- Vóór en achter de toegang ligt een vrij oppervlak
- Drempels mogen een hoogteverschil hebben van maximaal 2 mm;
- De vrije doorgang van deuren is minstens 0,85m breed;
- Bij dubbele deuren is de vrije doorgang bij de openende deur minstens 0,85m;
- Bedieningsweerstand van de deuren (= de met de hand uit te oefenen kracht op de greep om de deur te kunnen openen). Moet licht zijn of anders voorzien van deurautomaat.

1.3.3 Deurmatten

Kokosmatten en rubber(ring)matten zijn in de route tussen trottoir n stemlokaal niet toegestaan.

1.3.4 Bescherming vloerdekking

(Tijdelijke) bescherming van vloerdekking moet gedurende de periode dat het stemlokaal in gebruik is goed functioneren. Naden moeten afgeplakt zijn en het materiaal moet voldoende waterbestendig zijn. Openstaande naden of omkrullende randen van de (tijdelijke) vloerbescherming zijn ontoelaatbaar.

1.4 BRUIKBAARHEID

1.4.1 Verkeersruimte tussen entree – stembureau – stemhokje – stembus – uitgang

- Handbewogen rolstoelen moeten tot in het stemhokje kunnen komen;
- Scootmobielen moeten in de stemlokaalruimte kunnen komen maar niet tot in het stemhokje;
- De vrije ruimte vóór de stemtafel en de stemhokjes heeft een minimale breedte van 2,1 m.

1.4.2 Stemtafel

- Hoeft aan de “stemmerszijde” niet onderrijdbaar te zijn, omdat door stemmers geen schrijfhandelingen moeten worden verricht;
- Moet aan zijde van de leden van het stembureau wél onderrijdbaar zijn;
- Moet met rollator, rolstoel en scootmobiel obstakelvrij bereikbaar zijn vanaf de entree.

1.4.3 Stoelen

In de stemruimte enkele stoelen met en zonder armleuning opstellen om te kunnen rusten.

1.4.4 Stemhokje

Tenminste 1 stemhokje in een stemlokaal dient te zijn uitgevoerd met schrijfblad op zithoogte, dat wil zeggen:

- Hoogte schrijfblad: kleiner of gelijk aan 1.000mm
- Onderrijdbaar voor rolstoelen (Hoogte x Breedte x Diepte) (= 700mm x 700mm x 600mm)

1.4.5 *Stembus*

- Hoogte inwerpleuf: kleiner of gelijk aan 1.100mm (max. hoogte van een “kliko”)
- Voldoende afstand tussen twee of meer stembussen (tenminste 10cm)

1.4.6 *Informatieborden*

Een uitvergroot stembiljet ophangen aan een vrije wand, onderkant op 1m boven de vloer.

Kenmerken vergroot stembiljet:

- Formulierhoogte: 900mm, met bijbehorende formulierbreedte;
- Bereikbare opstelruimte vóór dit uitvergroot stembiljet (2,1m x 2,1 m).

1.4.7 *Kieshulpmiddelen*

- Leesloep aanwezig;
- Eventueel extra leeslamp.